

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste Instituut
Infokorralduse õppekava

Reilika Roosfeld-Pintson

**Eesti Vabariigi kodakondsuse mitteandmise põhjustest
menetluspraktikas 1920. aasta ja 2004. aasta näitel**

Lõputöö

Juhendaja: Ene Selart, MA

Tartu 2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. OPTEERUMISE JA NATURALISATSIOONI PÕHIMÕTTED NING ÕIGUSAKTIDE LÄHTEKOHAD.....	6
1.1. Opteerimise ja naturalisatsiooni mõiste	6
1.2. Opteerimise ja naturalisatsiooni ajalugu	7
1.3. Opteerimise menetlus 1920. aastatel	8
1.4. Naturalisatsiooni tingimused taasiseseisvumise järel	10
1.5. Opteerujate ja mitte-eestlaste vastuvõtmise kaardistamine	11
1.6. Uurimusküsimused	13
2. METOODILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD.....	14
2.1. Lõputöös kasutatav uurimismeetod	14
2.2. Valim	16
3. UURIMUSTULEMUSTE ANALÜÜS	19
3.1. Optantide ja mitte-eestlaste esitatud dokumendid	20
3.2. Erinevate ametiasutuste väljastatud dokumendid	28
3.3. Siseministeriumi esitatud eitavad otsused.....	31
3.4. Vabariigi Valitsuse poolt põhjendatud menetluse lõpetamine	32
4. JÄRELDUSED JA DISKUSIOON.....	34
KOKKUVÕTE	40
SUMMARY	42
KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD	43

SISSEJUHATUS

Lõputöö eesmärgiks on uurida kahel erineval ajaperioodil Eesti Vabariigis kodakondsuse saamisega seotud aspekte. Esiteks uurida, millistel põhjustel ei saanud Eesti Vabariigi kodakondsust Venemaal elavad eesti päritolu kodanikud ehk optandid, kes andsid kodakondsuse taotluse sisse Petrogradis aastal 1920 ja kuidas toimus dokumentide menetlemine. Teiseks uurida millistel põhjustel ei saanud 2004. aastal Eesti Vabariigi kodakondsust Eestis elavad mitte-eesti kodanikud, kes andsid kodakondsuse taotluse sisse Eestis aastatel 2002 ja 2003.

Kuivõrd tegemist on niivõrd erinevate ajastutega ning opteerumisel ja naturalisatsiooni korras kodakondsuse saamisel on põhimõttelised erinevused, ei ole töö eesmärgiks võrrelda kodakondsuse andmise keeldumise põhjuseid.

Lõputöö tugineb seminaritöös läbi viidud uurimistöole „Kodakondsuse mitteandmise põhjustest: Petrogradi kontroll-opteerimis komisjoni 1920. a menetluspraktika näitel“ (Roosfeld-Pintson, 2019).

Eesti Vabariigi kodakondsus põhineb Maanõukogu poolt 26. novembril 1918 vastu võetud määrusel Eesti riigi iseseisvumise kohta. Kopamees (2002: 10) resümeerib: „Kodakondsus on püsiv ja pikaajaline õiguslik seos isiku ja riigi vahel, mis annab kodanikule teatud õigused ja paneb samaaegselt teatud kohustused riigi suhtes, mida välismaalastel ei ole.“

2. veebruaril 1920. aastal sõlmisid Nõukogude Venemaa ja Eesti Vabariik Tartus rahulepingu, milles Venemaa tunnustas Eesti iseseisvust. Lepingu IV artikli alusel anti Venemaal elavatele eesti soost isikutele võimalus opteerida Eesti kodakondsusse. Antud õigus kehtis opteerujatele, kes pidid optiooni päevast arvates lahkuma Venemaa piiridest ühe aasta jooksul (Rahuleping..., 1920: 188). „Eesti soost isikute all mõisteti inimesi, kes ise või kelle vanemad olid Eestit moodustaval territooriumil kogukondade või seisuliste asutuste hingekirjas“ (Pilve ja Saueauk, 2009: 194).

Eesti kodakondsuse kujunemist ja opteerumise problemaatikat on uurinud Helen Rohtmets (2005) oma magistritöös „Eesti kodakondsuse kujunemine: põhimõtted ja praktika“. Töö käsitleb Eesti kodakondsuse omandamist, Eesti Vabariigi kodanikkonna määratlemist ning kodakondsuse

omandamist Nõukogude okupatsiooni eelselt ja järgselt. Rohtmets on oma uurimustöös andnud põhjaliku ülevaate opteerimise toimumisest ja erinevate institutsioonide tööst, aga ta pole seda teemat käsitlenud dokumendihalduslikust perspektiivist, mida püüab teha käesolev töö.

Ajaga on muutunud nii kodakondsuse dokumendid kui ka nende menetlemine. Käesoleva töö kontekstis on dokumentide menetlusprotsessi vaadeldud erinevatest aspektidest lähtuvalt, tuues välja olulisemad aspektid nii isiku- kui ka menetlusepõhiselt.

Kodakondsuse andmiseks on vastutaval institutsioonil vaja isiku kohta andmeid ehk dokumente, millele tugineda ja mille menetlusprotsessi käigus tuleb otsustada kodakondsuse andmise õigus. 1920. aastal oli kodakondsuse taotleja kohta info hankimine problemaatiline, kuna isiku kohta dokumenteeritud info ametkondades sisuliselt puudus. Lähtuda tuli isiku poolt esitatud dokumentidest, mida hakati kontrollima. Seoses sellega, toimus menetlusprotsessi käigus erinevate ametiasutustega kirj vahetus, saamaks isiku kohta võimalikult palju informatsiooni. Tänapäevaga võrreldes on menetleja töö läinud oluliselt lihtsamaks, kuna suur osa infot on juba digitaalsel kujul olemas ja vajadusel saab teha lisapäringuid erinevatele ametiasutustele spetsiifilisema informatsiooni saamiseks.

Seoses tööga Politsei- ja Piirivalveametis on üheks minu tööülesandeks muuhulgas inimeste poolt esitatud Eesti kodakondsustaotluste vastuvõtmine ja menetlemine ning minu isiklik huvi sellele teemale vastu on väga suur, et võrrelda tänapäevast menetlusprotsessi kodakondsuse andmise algusaegadega ja saada oma töövaldkonna kohta ajalooline perspektiiv. Nimelt tuleb Eesti Vabariigi kodakondsust andes tugineda erinevatele seadustele, sealhulgas arvesse võtta ka kodakondsuse taotleja sidemeid Eestiga esivanemate päritolu kaudu. Esineb olukordi, kus teatud põhjustel tuleb Eesti Vabariigi kodakondsuse andmisest keelduda. Siit tekkiski huvi, kuidas menetleti kodakondsuse küsimusi sõjaeelses Eesti Vabariigis ning millistel põhjustel keelduti soovijatele kodakondsuse andmisest ning kuidas toimus kodakondsuse andmisega seotud menetlusprotsess ligi sajand tagasi.

Lõputöö eesmärgiks on kõrvutada ajaloolisi ja tänapäevaseid dokumente ning nende menetlemist, kuidas see on ajas muutunud ning kas võib leida ka sarnasusi. Lõputöö püüab uurida dokumendimenetluse ajalugu ning võrdlust tänapäevaga, tuues välja kodakondsuse keeldumise põhjuseid 1920. aastal ja 2004. aastal. Samuti annab töö ülevaate sellest, kuidas on kodakondsuse andmise menetluse protsess ajas muutunud ning tuuakse välja põhimõttelised sarnasused. Lõputöö kirjutamise eesmärk on ka ülevaate andmine ajalooliste ja tänapäevaste dokumentide võrdlusest, mida on vaja kodakondsuse andmiseks.

Lõputöös uuritakse eesti soost isikutele 1920. aastal EV kodakondsuse andmise keeldumise põhjuseid Petrogradi Kontroll-opteerimis komisjoni poolt Siseministeeriumile esitatud avalduste näitel. Samuti uuritakse naturalisatsiooni korras kodakondsuse andmisest keeldumise põhjuseid 2002-2003 aastate lõikes, mille kohta tehti lõplik otsus 2004. aastal..

Käesolevas töös uuritakse, milliseid dokumente tuli esitada Eesti Vabariigi kodakondsuse taotlejatel nii opteerumise kui naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud isikutel. Samuti uuritakse, milliseid lisadokumente nõuti menetluse läbiviimiseks erinevatelt ametiasutustelt juurde ning millised olid kodakondsuse andmisest keeldumise põhjused dokumentide analüüsi põhjal.

Lõputöös defineeritakse opteerumise ja naturalisatsiooni mõiste, antakse ülevaade opteerimise ja naturalisatsiooni ajaloost. Samuti kirjeldatakse opteerimise menetluse protsessi naturalisatsiooni tingimusi. Lisaks kirjeldatakse opteerujate ja mitte-eestlaste vastuvõtmise kaardistamist ning käsitletakse püstitatud uurimusküsimusi.

Lõputöö koosneb neljast suuremast peatükist. Esimeses peatükis antakse ülevaade töö teoreetilisest raamistikust. Teises peatükis tutvustatakse pikemalt kasutatud uurimismeetodi ja valimit. Kolmandas peatükis esitletakse põhjalikumalt uurimustulemusi. Neljandas peatükis sisaldab esmalt järeldused uuringu tulemuste kohta ja soovitused edasiseks tööplaaniks.

Käesoleva töö autor soovib edastada suurimad tänusõnad lõputöö juhendajale, kellega koostöö sujus väga hästi ja tänab konstruktiivse töö tagasisidestamise eest! Samuti suured tänusõnad ka Politsei- ja Piirivalveametile ja Rahvusarhiivile, kes andisid võimaluse arhiivi materjalidega tutvuda.

1. OPTEERUMISE JA NATURALISATSIOONI PÕHIMÕTTED NING ÕIGUSAKTIDE LÄHTEKOHAD

Peatükk on jagatud kuueks osaks. Esimeses osas on defineeritud opteerumise ja naturalisatsiooni mõiste. Teises osas antakse ülevaade opteerimise ja naturalisatsiooni ajaloost. Kolmandas osas kirjeldatakse 1920. aasta opteerimise menetluse protsessi. Neljandas osas on kirjeldatud naturalisatsiooni tingimused. Viiendas osas kirjeldatakse opteerujate ja mitte-eestlaste vastuvõtmise kaardistamist ning kuues osa käsitleb püstitatud uurimusküsimusi.

1.1. Opteerimise ja naturalisatsiooni mõiste

Inimeste kodakondsust määratletakse riigiti erinevalt. Paljude riikide puhul on inimesed riigi kodanikud peamiselt sünnijärgsuse kaudu. Vastavalt riigisisesele õigusele, lähtutakse kodakondsuse andmisel üldjuhul sellest, et olenemata sünnikohast, saavad lapsed oma vanemate kodakondsuse. Lisaks esineb topelt kodakondsusega seotud juhtumeid ning sellisel juhul saab riik kaitsta isiku õigusi üksnes siis, kui isik on selle riigi kodanik ning isiku ja riigi vahel on n-ö tõeline side (Klabbers, 2018: 177). Nendele isikutele, kes said sündimisega topelt-kodakondsuse, antakse täisealiseks saades võimalus valida endale ühe riigi kodakondsus (Kopamees: 2002:11).

Kopamees (2002:11) märgib, et olukorda, kus inimesele antakse riigi poolt võimalus valida, kas ta soovib olla antud riigi kodanik või mitte nimetatakse opteerimiseks. Eesti keele seletav sõnaraamat (2009) on defineerinud sõna „opteerima“ järgmiselt: „kodakondsust valima (eriti territooriumi üleminekul ühelt riigilt teisele), kodamaaks peetavale maale asuma.“ Eesti kodakondsuse valimisel peavad inimesed üldiselt üleminevalt territooriumilt lahkuma, asudes ümber oma riigi territooriumile (Kopamees, 2002: 12).

Üldiselt on riigi poolt ette nähtud võimalus omandada kodakondsus õigusliku aktiga, mis eeldab riigipoolset hindamist, otsustamaks, kas isik on riigile vastuvõetav. Peamiseks kodakondsuse omandamise võimaluseks on naturalisatsioon. (Annus, 2001: 27)

Eesti Keele Instituudi üldsõnastik (2020) defineerib sõna „naturalisatsiooni“: „muu riigi kodanikule või kodakondsuseta isikule kodakondsuse andmine nt tema avalduse alusel.“ Samas

esimese Eesti Vabariigi aegses Kodakondse seaduses (1938: 1340) on naturalisatsioonina käsitletud välismaalase soovi astuda Eesti kodakondsusse ning kes peab esitama sellekohase sooviavalduse.

1.2. Opteerimise ja naturalisatsiooni ajalugu

19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi alguses lahkusid paljud inimesed parema elu otsimise lootuses Eestimaalt. Levisid jutud Lõuna-Venemaa tühjadest kroonumaadest kui asumiseks antavatest maadest. Venemaal, väljaspool Eesti ala, elas Esimesele maailmasõjale eelnevatel aegadel umbes 250 000 eestlast ning Petrogradi kubermangus paiknes umbes 110 000 eestlast (Pilve ja Saueaak, 2009: 1937-1938).

Ajalooallikate põhjal elas 1917. aasta paiku Venemaal hinnanguliselt üle 200 000 eesti päritolu inimese ning peale oma riigi tekkimist avaldasid nad soovi pöörduda tagasi kodumaale. Tekkinud olukorras omas märgilist tähendust sõna „opteerimine“, mille abil said inimesed võimaluse naasta oma põlisele kodumaale (Treuberg, 2010). 2. veebruaril 1920. aastal Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel sõlmitud Tartu rahulepingu IV artikkel andis kõigile Nõukogude Venemaal elanud eesti soost isikutele ja Eestis elavatele mitte-eesti soost isikutele aluse opteeruda (Rahuleping..., 1920: 188). Eesti soost isikute all peeti Tartu rahulepingus silmas neid, kes ise või kelle vanemad olid Eesti moodustaval territooriumil kogukondade või seisuslike asutuste hingekirjas. Vaatamata sellele jätsid nii Eesti, kui ka Nõukogude Venemaa valitsused endale õiguse keelduda opteerujaid ehk optante oma riigi kodakondsusesse vastu võtmisest (Rohtmets, 2005: 36). Venemaale rajati kolm ametlikku esindust nn kontroll-opteerimise komisjoni, kus hakati vastu võtma optantidelt Eesti kodakondsuse taotlusi.

Tänu sellele, et Eesti Vabariik suhtus alates selle loomisest kodakondsusega seonduvasse väga tõsiselt, kujundades sellega juba varakult riigi kodakondsuspoliitikat, lihtsustati sellega peale taasiseseisvumist kodakondsust puudutavate küsimuste lahendamise.

1991. aasta novembris võeti Ülemnõukogu poolt vastu 1938 a. olemuselt restitutsioonimudelil põhinev kodakondsusseadus. Vastuvõetud kodakondsusseadus võimaldas kodakondsuse saada üksnes neil, kes olid enne 17. juunit 1940 Eesti Vabariigi kodanikud ning nende järglastel. Naturalisatsiooni korras kodakondsuse taotleja pidi oskama eesti keelt, andma lojaalsusvande, paiksustsensus jäi kahe aasta peale (alates 30. märtsist 1990). Vastavalt seadusele, ei olnud naturalisatsioonikorras võimalik kodakondsust taotleda välisriigi luureorganisatsioonide (KGB) töötajatel, välisriigi (NSVL, Venemaa) tegevteenistuses olevatel sõjaväelastel, kohtulikku

karistust kandnud ja legaalselt sissetulekut mitte-omavatel inimestel. Samuti ei olnud võimalik omandada topeltkodakondsust (Saarts, 2009: 135).

Taasiseseisvumise järgselt, pärast 26. veebruaril 1992 Ülemnõukogu poolt kodakondsuse seaduse rakendusotsuse vastuvõtmist, võisid kõik Eestis vähemalt kaks aastat elanud mittekodanikud hakata alates 30. märtsist 1992 esitama taotlusi naturalisatsiooni korras Eesti Vabariigi kodakondsuse saamiseks. Aprilli alguses kehtestas Vabariigi Valitsus määruse, mis sätestas naturalisatsiooni korras Eesti kodakondsusesse astumise korraldamise reeglid. Passiameti peadirektori erinevad käskkirjad reguleerisid üksikasjalikult korralduslikke küsimusi (Niitsoo, 2008: 53).

1995. aasta jaanuaris võttis Riigikogu vastu uue kodakondsusseaduse, mis tõstis senise 2-aastase paiksustsensusse 5 aastale. Samuti täpsustati kodakondsuse kaotamise ja topeltkodakondsusega seotud küsimusi, võimaldades topeltkodakondsust väliseestlastele. Uue kodakondsusseaduse tähtsaimaks osaks oli naturalisatsiooni korras kodakondsuse taotleja kohustus lisaks keeletestile läbida ka Eesti põhiseaduse ja kodakondsusseaduse tundmise eksam (Saarts, 2009: 137).

Ühe huvitava asjakohase seadusemuudatusena võib välja tuua 1998. aasta detsembris Riigikogu poolt OSCE ja ka Euroopa Liidu survele vastu võetud kodakondsusseaduse paranduse, mille kohaselt said kõik Eestis pärast 1992 a. 26. veebruari sündinud lapsed, kelle vanemad ei olnud mõne teise riigi kodanikud, ilma naturalisatsioonita Eesti kodakondsuse. Alla 15-aastasele lapsele said tema vanemad kodakondsust taotleda juhul, kui vanemad olid taotlemise hetkeks Eestis püsivalt elanud vähemalt viis aastat. Eelnevalt nimetatud seadusemuudatuste eesmärgiks oli anda kodakondsus Eestis sündinud lastele, kes vastasel juhul jäänudki ilma kodakondsuseta. Võib öelda, et tegemist oli märkimisväärse murranguga Eesti kodakondsuspoliitikas, kuna esmakordselt astus *ius sanguinis* printsiibi kõrvale ka osaline *ius soli* printsiip. (Saarts, 2009: 138)

1.3. Opteerimise menetlus 1920. aastatel

Rahvusarhiivis (edaspidi: RA) oleva Petrogradi Kontroll-Opteerimis Komisjoni fondi (ERA.28) nimistu andmetel (ERA.28.1:1) otsustas 17. veebruaril 1920 Eesti Vabariigi valitsus, et opteerimisküsimuste lahendamine kuulub Eesti Vabariigi Välisministeeriumi kompetentsi. Välisministeerium andis korralduse, et 1920. aasta aprillis alustab tööd Moskvast kontrollopteerimise komisjon. Sellele allusid Petrogradi ja Siberi (Omski) osakonnad, kus samuti opteerimist korraldati.

Esialgu määrati opteerimisavalduste esitamise tähtajaks 15. veebruar 1921. Tööprotsess mahukuse ja Vene ametnike vastutegutsemise tõttu tuli aega pikendada (Pilve ja Saueauk, 2009: 1943). Tähtaega pikendati ja opteerimise palveid sai esitada kolmele opteerimiskomisjonile Moskvast, Petrogradis ja Siberis (Omskis) kuni 1. jaanuarini 1922 (Rannast-Kask, 2016: 72).

Et anda ülevaade opteerimise tingimuste, selleks esitatava teadaande vormi ja sellele lisatavate dokumentide osas, anti välja „Juhatuskiri Eesti kodakondsusse astumise kohta“ (ERA.36.1.1: 68). Opteerujad pidid esitama kodakondsuse avalduse kahes eksemplaris kohalikule kubermangunõukogule ja ühe avalduse edastama opteerimiskomisjonile (Rohtmets, 2005: 37).

Lisaks avaldusele pidi esitatavate dokumentide hulgas olema pass, isikutunnistus või ristimistunnistus, kuid nende mitteolemasolu korral sobis ka ärakiri. Mõne eelnimetatud dokumendi puudumisel tuli esitada muu dokument või selle ärakiri (kooli diplom, teenistusleht, väeteeninduse tunnistus vms), et tõestada sooviavaldaja või tema vanemate päritolu Eesti rahulepingu järgselt territooriumilt, s.t on sealsete kogukondade või seisulike asutuste hingekirjas (Pilve ja Saueauk, 2009: 1944).

Kui opteerujal polnud võimalik esitada avalduse juurde ühtegi dokumenti, siis võis ta avalduse siiski esitada, kuid sellisel juhul pidi see teadaande vormis kajastuma ja Eesti esinduselt pidi paluma leida vajalikud dokumendid valla- või linnavalitsusest, maksuvalitsusest või muust asutusest, millele taotleja viitas (Pilve ja Saueauk, 2009: 1944).

Soovituslikult tuli lisaks avaldusele ära täita Eesti esindusest saadav küsitlusleht, millele tuli märkida järgmised andmed: taotleja ja kõigi pereliikmete nimi, vanus, elukohta, amet, teenistuskohat ning ülalpidamise peallikas. Et vältida eksitusi, oli lubatud isikute kohtade ja asutuste nimesid kirjutada vene keeles (Pilve ja Saueauk, 2009: 1944).

Kohapealsed komisjonid otsustasid kodakondsuse andmise ja opteerimistegevuses lähtuti otstarbekusest. Eesti Siseministeriumile saadeti läbivaatamiseks nende opteerujate teatelehed, mille osas polnud komisjonidel teatud põhjustel võimalik andmeid koguda (Pilve ja Saueauk: 2009: 1946). Seetõttu muutus isikute kodakondsuse avalduste menetlemise protsess aeglasemaks, kuna need saadeti Eestisse Siseministeriumile kontrollimiseks (Rannast-Kask, 2016: 72). Pilve ja Saueauk (2009: 1946) on protsessi kirjeldanud järgmiselt: „Siseministerium omakorda suunas sellised palved vastavalt ankeedile märgitud omavalitsusele või ka kohalikku politseiasutusse, et vältida soovimatute isikute opteerimist, kes eesti nime alla esinesid“. Juhul kui kodakondsuse taotlejate tausta kontrollimisel probleeme ei esinenud, siis anti optantidele välja kodakondsuse

tunnistus, kus oli peale märgitud „Kodakondsusse vastu võetud“. Igal opteerimiskomisjonil olid koostatud opteerimistoimikud iga taotleja kohta, mis on hoiul Rahvusarhiivis.

1920. aasta maikuus algas Nõukogude Venemaal laiaulatuslik opteerumistegevus. Tahe opteeruda oli algselt väga suur. See väljendus selles, et juba esimesel kuul võeti vastu 3882 palvet 6968 isiku kohta. Järgmisel kuul kasvas avalduste vastuvõtmine märkimisväärselt – 4589 avaldust 8269 isiku kohta. Keskmiselt esitati 183,5 palvet päevas. Kolme kuu jooksul avaldas soovi opteeruda 15 248 inimest, mis teeb 41,7% kõikidest Petrogradi opteerinutest. Põhjastena võib välja tuua asjaolu, et enamik elanikke paiknes Petrogradis või selle ümbruses (Eesti Statistika Kuukiri, 1922: 5).

Eesti Statistika Kuukirjas (1922: 6-7) avaldatakse, et üldse esitas opteerimis taotlusi kahe aasta jooksul kokku 106 067 inimest ja nendest võeti vastu Venemaalt Eesti kodakondsusse 81 027 isikut ning Eestisse jõudis opteerimistegevuse käigus ligikaudu pooled kodanikud.

28. detsembril 1993 sai oma nimetuse Kodakondsus- ja Migratsiooniamet (edaspidi KMA). Valitsus liitis Siseministeeriumi alluvuses tööle hakanud Migratsiooniameti Kodakondsusametiga. KMA peamisteks tegevusvaldkondadeks Eesti elanikkonna määramine ja dokumenteerimine, kodakondsus-ja migratsiooniasjade korraldamine, illegaalse immigratsiooni ennetamine ja tõkestamine ning varjupaigaasjade korraldamine. (PPA, 2020)

1.4. Naturalisatsiooni tingimused taasiseseisvumise järel

Eesti Vabariigi põhiseaduses kommenteeritud väljaande (Madise jt, 2017: 121) peatükis 2 „Põhiõigused, vabadused ja kohustused“ on §-s punkt 8. Eesti kodakondsuse õigustest kirjutatud: „Naturalisatsiooni korras kodakondsuse omandamise tingimused määrab riigi kodakondsuspoliitika, mille kujundamine on Riigikogu pädevuses.“

Naturalisatsiooni teel omandatud Eesti kodakondsus antakse muu riigi kodanikule või kodakondsuseta isikule kodakondsus taotluse alusel riigi sellekohase otsusega (Madise jt, 2017: 123).

„Naturalisatsiooni korras kodakondsuse omandamise tingimused on sätestatud Kodakondsuse seaduses (edaspidi KodS). Isik, kes soovib saada Eesti kodakondsust, peab olema vähemalt 15-aastane ning omama pikaajalise elaniku elamisluba või alalist elamisõigust, lisaks peab ta olema elanud Eestis vähemalt kaheksa aastat, millest viis aastat püsivalt (KodS § 6 p 2¹). Viimase nõude, mida praktikas on sisustatud Eestis viibimisena vähemalt 183 päeva aastas, Välismaalase püsiv Eestis elamine VMS tähenduses on välismaalase Eestis viibimine Eesti elamisloa või elamisõiguse

alusel (VMS § 6). Lisaks peab isikul olema registreeritud elukoht ja legaalne sissetulek, ta peab oskama eesti keelt ning tundma põhiseadust ning KodS. Kodakondsust ei anta isikule, kes ei ole „lojalne Eesti riigile”. Tegemist on Euroopa mastaabis harilike naturalisatsioonitingimustega. Erandid on ette nähtud kodakondsuse andmisel eriliste teenete eest, alaealistele, teovõimetutele isikutele, puuetega isikutele ning vähemalt 65-aastastele inimestele.“ (Madise jt, 2017: 123)

1.5. Opteerujate ja mitte-eestlaste vastuvõtmise kaardistamine

Peagi ilmnemise tagasilöögid rahulepingu reaalse täitmise osas ja need väljendusid Venemaa varjatud võitluses. Eelkõige seisnes vastupanu osutamine selles, mida Eesti valdades oli juba aastakümneid esinenud – Vene pool ei soovinud head tööjõudu ära anda, samas kui vanadest ja töövõimetutest inimestest prooviti igal viisil vabaneda. „Eesti riik oli huvitatud, et kodumaale tuleks võimalikult palju haritud ja kvalifitseeritud tööjõudu – oskustöölisi, arste, veterinaare, insenere, maamõõtjaid, posti- ja telegraafiametnikke, raudteelasi, teadlasi, kunstnikke ning teisi loomeinimesi. Vene pool soovis püüdis igati pidurdada spetsialistide ja oskustöölise lahkumist“ (Must, 2015: 355).

Enne opteerimise ametlikku algust võis Eesti välisministeeriumi kontroll-opteerimise komisjon Moskvas ja selle osakond Petrogradis (Omski osakond avati hiljem, 1920. aasta novembris) otsustada kodakondsuse andmise iseseivalt üksnes väga tuntud inimeste puhul, samuti olukordades, kui keegi komisjoni liikmetest võis taotlejat soovitada. Kõikide teiste kodakondsusesse vastuvõtmine jäi Siseministeeriumi otsustada. Opteerimisprotsessi käigus jõuti siiski kiiresti järeldusele, et sellisel viisil asjaajamine ei ole mõistlik ning on ajaliselt liiga ressursimahukas. Enamik asunikke elas Venemaal pikemat aega ning nende osas leidis kohapealset infot oluliselt enam, kui seda oleks võinud Eestis saada. Samuti ei suhtunud Vene valitsus inimeste Eestisse ümberasumisse väga leplikult, eelkõige teadlaste ja spetsialistide osas ning takistas opteerimist kõikvõimalikel viisidel (Pilve ja Saueaak, 2009: 1945-1946).

Opteerimiskomisjoni esimeeste poolt Eestisse saadetud ülevaadete kohaselt pöörati tagasipöörduvate isikute osas tähelepanu nende ametialastele oskustele ning majanduslikule olukorrale. Kodakondsuse taotlemisel tuli kasuks teatud valdkonnas esinenud tööjõu vajadus ning ka erinevatest asutustest saadud positiivne iseloomustus isiku senise tegevuse või toimetuleku kohta. Määrava tähtsusega oli asjaolu, mille kohaselt Eestisse tagasi pöörduda sooviv inimene ei tohtinud olla Eestist eemal viibinud liiga kaua, sest see oleks andnud põhjust kahelda tema „eluliste huvide“ paikapidamises. (Rohtmets-Aasa, 2014: 139-140)

Peamised opteerumist välistavad asjaolud olid taotleja kriminaalne minevik, oht riigi julgeolekule, teenimine teise riigi relvajõududes või osalemine riigi iseseisvuse vastases tegevuses (Rohtmets, 2005: 21).

Opteerumiskomisjoni liikmed võisid ilma Siseministeeriumi kooskõlastuseta tagasi lükata taotlused nende isikute osas, kellele ei suudetud koheselt Eestis maad pakkuda, samuti töövõimete isikute osas, kelle Eestis elavad sugulased polnud võimelised neid üleval pidama. Samuti jäeti tagasipöördumise loast ilma lihtametnikud, kelle teeneid lihtsalt ei vajatud (Rohtmets-Aasa, 2014: 140).

Võimalus opteeruda oli välistatud juudi soost isikutele ka vene soost, kuid Eestist pärit isikud võisid saada vastu võetud üksnes erandlikel juhtudel – kui nad osutusid Eestile vajalikeks või Eestis eluliste huvide olemasolul (Rohtmets, 2005: 42).

Rohtmets (2010: 55) märgib oma artiklis, et kohalike omavalitsusasutuste ning politseivõimude arvamustest ja hinnangutest sõltus otseselt eesti soost kodanikele Eesti kodakondsuse andmine või sellest keeldumine.

Tänapäeva kodakondsuskäsitluse õiguslikud alused on suunatud inimese ja riigi vahelistele suhetele, millele on läbi seaduste antud kindel raamistik. Mitte-eestlastel on üheks võimaluseks omandada Eesti kodakondsus naturalisatsiooniga ehk omandamine õigustoimingute sooritamise teel. Riik hindab inimese sobilikkust Eesti kodanikuks saamisel. (Kalev 2004: 92)

Käsiraamatus „Ligipääs kodakondsusele ja selle mõjud integratsioonile“ (2008: 13) märgitakse, et üldiselt on naturalisatsiooni korras mitte-eestlaste kodakondsuse taotlemisel nõutud dokumentide esitamine võrreldes enamike Euroopa Liidu riikidega lihtsam. See seisneb eelkõige lisaks isikut tõendava dokumendi esitamisel ei ole taotleja kohustatud esitama päritoluriigis välja antud sünnitunnistust, kuna piisab kehtiva elamisloa esitamisest. Kui teised Ida-Euroopa riigid kasutavad keeleoskuse tuvastamiseks subjektiivseid intervjuusid, siis Eestis on keeleksamit puudutavad nõuded selgelt määratletud keelenõude osas. (Ligipääs kodakondsusele...2008: 13)

Et rahuldada isiku palve kodakondsuse saamiseks, peab kodakondsuse taotleja vastama riigi poolt esitatud nõuetele, milleks võib olla vanus, elukoht, keeleoskus ja sissetulek vms. Peamiselt nõutakse kodakondsuse taotlemisel keeleoskust ning isiku viibimist riigi territooriumil teatud ajaperioodil. Selleks, et saada riigi kodanikuks, peab taotleja avaldama selleks soovi ning tõendama riigi poolt esitatud nõuetele vastamist. (Kopamees 2002:12)

1.6. Uurimusküsimused

Lõputöö eesmärgiks on uurida kahte teemat: esiteks millistel põhjustel ei saanud 1920. aastal Eesti Vabariigi kodakondsust Venemaal elavad eesti päritolu kodanikud ehk optandid, kes andsid kodakondsuse taotluse sisse Petrogradis kontroll-opteerumise komisjonis. Ja teiseks, millistel põhjustel ei saanud Eesti Vabariigi kodakondsust Eestis elavad mitte eesti kodanikud, kes andsid kodakondsuse taotluse sisse Eestis aastatel 2002 ja 2003, kus Vabariigi Valitsus tegi lõpetamise otsuse 2004. aastal.

KodS (2004) § 19 lg 3 nägi ette, et isik, kes jätkuvalt soovib Eesti kodakondsust, pidi kirjalikult kinnitama Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse KMA-s ühe aasta möödumisel registreerimise päevast ning vastama KodS sätestatud tingimustele. Teise riigi kodakondsust omav isik pidi Eesti kodakondsuse saamisega esitama tõendi, et on vabastatud või vabastatakse senisest kodakondsusest. Peale kinnituse esitamist, tegi otsuse Vabariigi Valitsus umbes kuue kuu jooksul.

Samas sätestab KodS § 19 lg 4, et kui isik täitis lg 3 tingimusi ühe kuu jooksul ühe aastase tähtaja lõppemisest arvates, esitati isiku Eesti kodakondsuse dokumendid koos omapoolse põhjendatud ettepanekuga Vabariigi Valitsusele otsustamiseks.

Toimikute põhjal saab järeldada, et ühe isiku kodakondsuse menetlusprotsess kuni lõpliku otsuse tegemiseni kestis umbes aasta ja kuus kuud.

Käesolev lõputöö otsib vastuseid järgmistele küsimustele:

1. Milliseid dokumente tuli esitada EV kodakondsuse taotlejal aastal 1920 ja võrdlusena 2002/2003, milliseid lisadokumente nõudis menetluse läbiviimiseks Siseministeerium erinevatelt asutustelt lisaks?
2. Millised olid kodakondsuse andmise keeldumise põhjused erinevate andmekogude andmete põhjal 1920. aastal ja 2004. aastal?

Lõputöö praktilise osa koostamisel lähtuti uurimisküsimustest, mille jaoks oli valmina kasutatud 1920. aastal Petrogradi kontroll-opteerimise komisjonis esitatud eesti soost kodanike Rahvusarhiivis asuvaid toimikuid, kellele ei omistatud Eesti Vabariigi kodakondsust (ERA.28.1.61:3). Kuivõrd rahuldumata jäetud opteerimistaotlusi oli palju, on lõputöös kasutatud valimina 11.09.1920 nimekirja nr 2. Samuti on valmina kasutatud Eesti Vabariigis 2002 ja 2003. aastal mitte-eesti kodanike Politsei- ja Piirivalveamet (edaspidi PPA) Keskarhiivis asuvaid toimikuid, mille Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse menetlemine erinevatel põhjustel lõpetati.

2. METOODILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Peatükk on jagatud kaheks – käsitletakse uurimismetoodikat, milleks on juhtumiuuring ning määratletakse valim.

2.1. Lõputöös kasutatav uurimismeetod

Seminaritöös (Roosfeld-Pintson, 2019) oli uurimismeetodina kasutatud juhtumiuuringut. Juhtumiuuring on teaduslik uurimismeetod, mille uuringuobjekti aluseks on reaalne elulisel kontekstil põhinev nähtus või juhtum. Uuringuobjektiks võib olla üks või mitu üksikjuhtumit (Virkus jt, 2017: 190). Eesmärgiks on juhtumiuuringu käigus lahendada olukordi või probleeme, püüdes leida neisse selgust. Nähtuste ja uurimisobjektide eristamisel saab lähtuda protseduuridest ja olukordadest või inimestest ja üksikisikutest. Mõistete sisustamisel saab lähtuda kolmest peamisest tegurist: esiteks kirjeldavad nad juhtumianalüüsi teadusliku ja empiirilise protsessina, teiseks juhtumianalüüsi kirjeldatakse kui uurimist ja kolmandaks määratledes juhtumiuuringut, lahendatakse tegelik olukord (AbouElgheit, 2014: 3).

Juhtumiuuringute ajaloo põhjal saab väita, et eelkõige kasutati neid tekkinud probleemide lahendamiseks ning nende progresseerumise eesmärgiks oli kvantifitseerida või süstematiseerida subjektiivseid ja ebaselgeid fakte, eesmärgiga teha tulevikus paremaid otsuseid. Alates 1960. aastatest on üha enam populaarsed juhtumiuuringud haridusvaldkonnas. Läbiviidud uuringute käigus on avastatud huvitavaid ja praktilisi viise, kuidas kaasata inimesi reaalses olukordades, kus avaneb analüütiline ja kriitiline mõtlemine meenutamaks varasemaid teadmisi ja kogemusi (AbouElgheit, 2014: 3).

Käesoleva lõputöö raames võib juhtumiuuring kaasusena käsitleda ühe isiku kohta läbiviidud dokumentide kogumist ja dokumenimenetluse protsessi, mille käigus selgitati välja tema kohta käivad faktid, et teha otsus talle Eesti Vabariigi kodakondsuse andmise kohta.

Kõige olulisem erinevus juhtumiuuringu ja teiste traditsiooniliselt kasutatavate meetoditega seisneb eelkõige selles, et uurimisüksuseks on terviklik, mitte erinevatesse kategooriatesse jaotatud sotsiaalne nähtus (Strömpl, 2014). Seega vastab ühele uuritavale juhtumile ühe isiku kohta

läbiviidud uurimine ehk füüsiliselt tema kohta koostatud toimik, mis sisaldab erinevaid dokumente, mille alusel otsustati kodakondsuse saamine.

Üks juhtumiuuringu iseloomulikke jooni on ka see, et selle käigus uuritakse üksikisikute, rühmituste või institutsioonide omadusi, tegevusi, hoiakuid ja sotsiaalseid struktuure, kasutades ühte või mitut meetodit, näiteks osalejate vaatlust, intervjuusid ja dokumentide analüüsi (Angelelli ja Baer, 2015). Käesolevas uurimustöös on kodakondsuse andmiseks erinevatest institutsioonidest kokku koondatud ühe isiku kohta käivad dokumendid, mille menetlemise kohta on tehtud analüüs.

Juhtumiuuring jaguneb mitmeks erinevaks valdkonnaks: juhtumiajalugu, juhtumisprojekt, illustratiivne juhtumiuuring, uurimuslik juhtumiuuring, kumulatiivne ja kriitilise juhtumite uurimine (AbouElgheit, 2014:4).

Käesolevas lõputöös on kasutusel juhtumiajalugu, mis on põhimõtteliselt juhtumiuuring, kus kirjeldatakse ühele isikule kodakondsuse andmist kui ajaloolist sündmust. Juhtumi ajaloona käsitletakse mineviku sündmuste, käesolevas töös dokumentide, põhjal tehtavaid järeldusi.

Juhtumiuuring jaguneb enamasti kuuastmeliseks etapiks (AbouElgheit, 2014: 6):

- uurimisküsimuste kindlaksmääramine;
- juhtumite valimine ja andmete kogumise ja analüüsimise ettevalmistamine;
- andmete kogumise ettevalmistamine;
- andmete kogumine;
- hindamine ja analüüsimine;
- aruandlus.

Lõputöö käigus läbi viidud analüüsi saab jagada vastavalt juhtumiuuringu erinevatele etappidele, kuidas iga kodakondsust taotlenud isiku kui juhtumi kohta koguti andmeid ning nende põhjal langetati otsus kodakondsuse saamise kõlbulikkuse kohta. Kui isikule kodakondsuse andmise võimalust menetlema hakati, siis toimus tema kohta kogutavate andmete kindlaksmääramine ja menetluseks vajalike dokumentide kogumine. Andmete kogumise ja dokumendimenetluse käigus on iga isiku kui eraldi juhtumi kohta toimunud hindamine ja analüüs, mis on lõpuks vormunud tema juhtumi kohta koostatud toimikuks, mille põhjal on langetatud otsus kodakondsuse andmiseks.

Juhtumiuuringu erinevaid etappe mudelina kasutades saab analüüsida, kuidas olid Eesti Vabariigi algusaastatel dokumendid vormistatud, milliste asutuste vahel need liikusid ning milline oli vajaminev info nende menetlemiseks. Võrdluseks on toodud taasiseseisvunud Eesti Vabariigi dokumentide vormistamine, milliseid dokumente isikud esitasid ning millisest asutusest küsiti

lisainfot. Analüüsi kaudu saab kindlaks teha Eesti Vabariigis nii 1920. aastal kodakondsuse andmise keeldumise põhjused, kui aastal 2004 kodakondsuse andmise menetluse lõpetamise põhjused.

2.2. Valim

Kui seminaritöö läbiviimiseks tuli kasutada Rahvusarhiivis olevaid dokumente, siis lõputöö käigus kasutasin materjale, mis asusid PPA Keskarihiivis. Kuivõrd lõputöö analüüsi aluseks olevate materjalide näol on tegemine asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teabega, mis muu hulgas sisaldavad delikaatseid isikuandmeid, millele ligipääs on tulenevalt Avaliku teabe seaduse § 35 lg-st 1 piiratud, pidin arhiivis asuvate materjalidega PPA-lt taotlema vastavasisulise loa.

Lõputöö käigus läbi viidud analüüsi aluseks oli valitud Rahvusarhiivis asuv „Tagasilükatud opteeritud soovinute nimekirjad koos lisamaterjalidega. Nimekiri nr.2 (ERA.28.1.61), mis pärineb 1920. aastast kui ka PPA Keskarihiivis asuv „Eesti kodakondsuse saamise, taastamise ja kodakondsusest vabastamise sooviavalduste üleandmise-vastuvõtmise akt nr 39“ (0086/04/15.2-07), mis pärineb 2004. aastast. Lõputöös kasutatud nimekiri sai valitud seetõttu, et arhiivis ei ole varasemalt eristatud kodakondsuse mitteandmisi, 2004 aastal oli sellised otsused esimest korda arhiveerituderaldi arhiveeritud. Arhiivi ametnikud ütlesid, et mitteandmise otsuseid on küll varasemate aastate omi, kuid need on läbisegi toimikutega, kus isikud on saanud Eesti Vabariigi kodakondsuse. Kuivõrd nende materjalide läbitöötamine oleks võtnud väga kaua aega, otsustas töö autor valida nimekirja, kus olid eraldi keelduvad otsused arhiveeritud.

Rahvusarhiivi materjalide põhjal saadud valim koosneb 31 inimesega seotud isikutoimikust, mille osas on Eesti kodakondsuse saamise sooviavaldus Siseministeriumi poolt tagasi lükatud. Valimisse on kaasatud isikud, kelle perekonnanimi on vahemikus A-st F-ni ja kelle kodakondsuse avaldused on sisse antud 1920. aasta mai-, juuni- ja juulikuus.

Jrk nr.	VIITEKOOD	NIMI	VANUS
1.	ERA.28.2.49	Abramow, Nikolai	36
2.	ERA.28.2.237	Albaum, Leena	57
3.	ERA.28.2.349	Allika, Rosalie Marie	33
4.	ERA.28.2.403	Altmühl Eugenie	33
5.	ERA.28.2.554	Annus, Johannes	30
6.	ERA.28.2.562	Annus, Niina	40
7.	ERA.28.2.708	Armfeldt, Ernst	43
8.	ERA.28.2.958	Barghorn, Anna	48
9.	ERA.28.2.976	Bastich, Marie Leontine	30

10.	ERA.28.2.973	Basankur, Vladimir	20
11.	ERA.28.2.1086	Benkson, Artur	39
12.	ERA.28.2.1108	Berg, Berta Emilia	60
13.	ERA.28.2.1114	Berg, Gerhard	30
14.	ERA.28.2.1241	Blaubrik, Liisa	72
15.	ERA.28.2.1356	Borman, Arnold	23
16.	ERA.28.2.1399	Braun, Mathilde	65
17.	ERA.28.2.1427	Brindfeldt, Adele	46
18.	ERA.28.2.1465	Brümmer, Woldemar Anton Wilhem	51
19.	ERA.28.2.1447	Brunhof, Klementiine	65
20.	ERA.28.2.1489	Busch, Eugen	18
21.	ERA.28.2.1520	Buttler, Otto Kristjan Reinhold	53
22.	ERA.28.2.1516	Butscher, Liisa	64
23.	ERA.28.2.1600	Dello, Johannes	40
24.	ERA.28.2.1702	Duberg, Juhan	50
25.	ERA.28.2.1749	Eero, Johannes	22
26.	ERA.28.2.2175	Essen, Konstantin	38
27.	ERA.28.2.2284	Fermor, Aleksandra	23
28.	ERA.28.2.2316	Fischer (sünninimi Hollstege), Eugenie	38
29.	ERA.28.2.2331	Florell, Margot Adeline	52
30.	ERA.28.2.2396	Freimann, Nikolai	57
31.	ERA.28.2.2390	Freimann, Emilie-Luise	67

Tabel 1 Nimekiri valmisse kuuluvatest optantide isiklikest toimikutest

Kuivõrd uurimistöös kasutatud arhiivimaterjalid sisaldavad delikaatseid isikuandmeid, rakenduvad nende kasutamisel Avaliku teabe seaduse (2000) § 40 lg 3-st tulenevad nõuded. Eelnevalt nimetatud sätte kohaselt kehtib delikaatseid isikuandmeid sisaldavale teabele juurdepääsupiirang selle saamisest või dokumenteerimisest alates 75 aastat või isiku surmast alates 30 aastat, või kui surma ei ole võimalik tuvastada, siis 110 aastat, alates isiku sünnis. Arvestades, et uurimistöös kasutatud isikute sünnist on möödunud enam, kui 110 aastat, siis töös kasutatud andmete avalikustamisega uurimistöös seadusega vastuolu ei esine.

PPA Keskarhiivist saadud valim koosneb 42 inimesega seotud isikutoimikust, kelle perekonnanimi on vahemikus A-st J-ni. Nendel on Kodakondsus- ja Migratsiooniamet (edaspidi KMA) Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse menetlemise lõpetanud aastal 2004. Isikutoimikud sisaldavad delikaatseid isikuandmeid, siis ka sellel rakenduvad kasutamisel Avaliku teabe seadus (2000) § 35 lg 1 p 12-st tulenevad nõuded. Antud sätte eesmärgiks on kaitsta teavet, mis sisaldab isikuandmeid, kui sellisele teabele juurdepääsu võimaldamine kahjustaks oluliselt andmesubjekti eraelu puutumatus. Kuivõrd analüüsitavates toimikutes sisaldub materjale, mille

avalikuks tulek võib oluliselt kahjustada antud isikute eraelu puutumatust. Salastatuse kustumise tähtaeg ei ole veel saabunud, selles osas, mis puudutab naturalisatsiooni korras kodakondust taotlenud isikuid, ei ole võimalik kõiki andmeid avaldada.

3. UURIMUSTULEMUSTE ANALÜÜS

Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada Siseministeeriumi poolt optantide suhtes 1920. aastal tehtud keelduvate otsuste põhjuseid, samuti uuriti lõputöö käigus naturalisatsiooni korras 2002/2003 Eesti Vabariigi kodakondsuse taotluste menetluste lõpetamiste põhjuseid.

Eitava otsuse saanud Eesti Vabariigi kodakondsust taotlenud optantide isiku toimikud olid ajavahemikus mai – juuli 1920. aastal. Aktiivne opteerimisprotsess toimus opteerumisperioodi esimese aasta algus kuudel, mil soovijate hulk oli väga suur. Paljudel õnnestus saada Eesti Vabariigi kodakondsus, kuid paljudel inimeste taotlused lükati tagasi ehk et nad said eitava vastuse. Naturalisatsiooni analüüsi aluseks on võetud Eesti Vabariigi kodakondsust 2002 ja 2003 aastal taotlenud Vene ja määratlemata kodakondsusega isikud, kelle suhtes kodakondsuse taotluse menetlus lõpetati aastal 2004. Kuivõrd nimetatud ajaperioodi hulka oli arhiveeritud ka üks toimik 90-ndate lõpust, otsustasin ka selle toimiku valimisse lisada. Toimikud on arhiveeritud vastavalt sellele, mis aastal on taotluse osas otsus tehtud. 90-ndate lõpus esitatud taotlus oli menetluses tavapäraselt kauem ja seetõttu sattus 2004. aastal otsuse saanud taotluste hulka.

Teise maailmasõja eelse Eesti Vabariigi ajal tegi optantide osas keelduva otsuse Siseministeerium. Seminaritöö käigus analüüsitud materjalide põhjal ei olnud võimalik teha järeldusi selle kohta, kas kodakondsuse andmata jätmise otsuse võttis vastu mingi konkreetne ametkond, kuna keelduva otsuse koostajaks oligi märgitud üksnes Siseministeerium.

Optantide valimisse kuuluvate isiku toimikute analüüsi põhjal saab väita, et põhjuseid eitava vastuse saamiseks oli väga erinevaid. Uurimisobjektiks olid toimikutes sisalduvad dokumendid, mis oli esitatud Petrogradi kontroll-opteerimis komisjonile. Valimi moodustasid 31 isikut vanuses 18-72 eluaastat (mehi 15 ja naisi 16), kelle isiku toimikus olid välja toodud isikute endi poolt edastatud dokumendid kui ka erinevate asutuste vastused järelpärimistele, mida oli läbiviinud Siseministeerium isiku tausta kontrollimiseks. Isikutoimikutesse lisatud dokumentatsioon ei olnud ühetüübiline ning nendes kajastuv informatsioon oli omakorda individuaalne, millest tuleneb, et erinevatele isikutele kodakondsuse andmisest keeldumise põhjused olid üldjuhul erinevad.

Taasiseseisvunud Eesti Vabariigis võttis minu poolt valitud ajaperioodil menetluses olnud kodakondsuse taotluste lõpetamise otsused vastu Vabariigi Valitsus. Kui 1938. aastal jõustus uus

Kodakondsus seadus, siis sinna viidi sisse muudatus, et Eesti kodakondsuse andmise ja Eesti kodakondsuse äravõtmise otsustamise õigus anti Vabariigi Valitsusele (Niitsoo, 2008: 25). Otsused, sealhulgas lõpetamistega seotud otsused tehti isikule teatavaks KMA kodakondsuse osakonna juhataja poolt koostatud otsusega, kellele oli KMA peadirektori poolt käskkirjaga antud vastavasisulised volitused.

Analüüsitud naturalisatsiooni korras Eesti Vabariigi kodakondsust taotlenud isikute valimi moodustasid 42 isikut vanuses 6-56 eluaastat, kellest mehi oli 18 ning naisi 28.

Kodakondsuse lõikes sai isikud välja tuua järgmiselt: määratlemata kodakondsus (16 isikut), Vene Föderatsiooni kodakondsus (25 isikut) ja Aasia riigi kodakondsus (1 isik). Enamikul taotlejatel oli emakeeleks märgitud vene keel. Samas oli kolm taotlust, kus leidis afgaani keelt, soome keelt ja ühel juhul ei olnud keelt märgitud, kuna oli lapse taotlus. Eesti kodakondsuse taotlejate sünnikohad oli Eesti, Venemaa, Läti ja Aasia riik.

1920. aasta ja 2004. aasta toimikute analüüsist järeldub, milliseid dokumente sisaldasid isiku toimikud, mille alusel tehti tagasi lükkav otsus ja lõpetamise põhjus:

1. optandi ja mitte-eestlaste esitatud dokumendid;
2. erinevate ametiasutuste väljastatud dokumendid, kelle käest oli küsitud lisateavet;
3. Siseministeeriumi väljastatud kodakondsuse mitte saamise põhjus ja Vabariigi Valitsuse lõpetamise põhjus.

Esmalt uuriti, optantide poolt esitatud dokumente ja nendes kajastuvat informatsiooni, seejärel asutuste väljastatud dokumente inimese päritolu tõendamiseks ning lõpuks uuriti Siseministeeriumi poolt optantide kodakondsus soovi avalduse tagasi lükkamise põhjuseid.

Teisalt uuriti, mitte-eestlaste poolt esitatud dokumente ja nendes kajastuvat informatsiooni, seejärel asutuste väljastatud dokumente inimese Eestis viibimise õiguslikku alust ning lõpuks uuriti KMA poolt isiku kodakondsus taotluse lõpetamise põhjust.

3.1 Optantide ja mitte-eestlaste esitatud dokumendid

Opteerimise korras Eesti Vabariigi kodakondsuse taotlejalt 1920. aastal nõutud dokumente oli mitmeid. Üheks olulisemaks oli optandi poolt täidetud Eesti kodakondsuse taotlemiseks esitatud teadaande vorm, mis oli Eesti Vabariigi kodanikuks tunnistamise kohta (*täpne: Eesti Vabariigi Esitusele Venemaal. Teadaanne Eesti Vabariigi kodanikuks tunnistamise kohta*). Kõik kodakondsuse soovijad pidid vastava vormi täitma. Vormis esitatud küsimused olid koostatud nii

eesti kui ka vene keeles. Teiseks tuli esitada küsimusleht, mis oli samuti koostatud nii eesti kui vene keeles ning võimaldas täitmist mõlemas keeles vastavavalt täitja soovile. Veel tuli esitada venekeelne ära kiri passiraamatust ja isikutunnistusest. Samuti oli toimikutes pastorite poolt väljastatud ristimistunnistusi. Ning viimasteks dokumentide kategooriateks olid mitmesugused taotleja poolt kirjutatud palvekirjad ning tema tuttavate saadetud erinevaid iseloomustused ja soovitused.

Naturalisatsiooni korras 2002 ja 2003. aastal Eesti Vabariigi kodakondsuse taotlejatelt nõutud dokumentide esitamine oli üldiselt ühesugune. Kõik taotlemiseks vajalike dokumentide täitmisel pidi taotleja lähtuma etteantud sisenimekirjast. Loomulikult esines ka erandeid, kuid need olid seotud isiku vanuse, tervisliku seisundi ja tööhõivega seotud andmetega. Toimikus leidis ka ametniku poolt lisatud täiendav sisenimekiri, kuhu oli märgitud toimikusse lisatud dokumendid (*täpne: Eesti kodakondsuse saamise, taastamise või selle andmisest keeldumise menetlustoimiku täiendav sisenimekiri*).

Igas optandi isikutoimikus oli esmane ja kõige olulisem dokument kahepoolne teadaande vorm, mida võis kodakondsuse taotleja täita kas eesti või vene keeles. Selle dokumendi eesmärgiks oli teada saada taotleja nimi, elukoht Venemaal, vanus, kogukondlik kuuluvus Eestis, perekonnaseis ja -liikmed (taotluse võis esitada perekonnapea kogu perekonna nimel), töökoht, amet ning põhiline sissetuleku allikas. Eraldi oli võimalik märkida dokumendid, mis lisati teadaande vormile. Dokument tuli kinnitada allkirjaga ja varustada täitmise kuupäevaga. Leidis dokumente, kus vastused olidki kirjutatud kahes keeles. Edastatud vorm kinnitati hiljem Siseministeeriumis sissetulnud templiga, kuhu märgiti kuupäev ja isikutoimiku number.

Naturalisatsiooni korras kõige olulisem dokument taotleja isikutoimikus oli „Sooviavaldus Eesti kodakondsuse saamiseks“. Tegemist oli kahepoolse dokumendiga, millest esimese poole täitis taotleja ning teise poole ametnik. Taotleja pidi dokumendi täitma trükitähtedega ning selles kajastusid järgmised andmed: perekonnanimi, eesnimi, eelmised perekonnanimed, eelmised eesnimed, sünniaeg, sugu, isikukood, kodakondsus, emakeel, sünnikoht (riik, linn/vald), alaline elukoht (röök, maakond, linn/vald, tänav, maja, korter/küla) ning isiku ja kodakondsust tõendava dokument (märkida tuli kodakondsusjärgse riigi pass või välismaalase pass või muu; riik, dokumendi number, välja antud, kehtib kuni ning väljaandja).

Taotlusele tuli omakäeliselt trükitähtedega kirjutada etteantud tekst: „*Palun mind võtta Eesti kodakondsusesse*“. Teiseks tuli samuti omakäeliselt kirjutada ustavusvanne: „*Taotledes Eesti keele kodakondsust, töotan olla ustav Eesti põhiseaduslikule korrale*“, mis tuli kinnitada allkirjaga.

Samuti tuli kogu taotlus kinnitada allkirjaga, millega kinnitati esitatud andmete ja sooviavaldusele lisatud dokumentide õigsust. Taotlusele lisati kaks paberkandjal dokumendifotot, mille tõi taotleja ja kleebiti mõlemale leheküljele.

Taotluse pidi kinnitama KMA ametnik (osakond, ametinimetus, allkiri, kuupäev ja nimi). Samuti märgiti taotlusele registreerimisnumber koos menetlusse võtmise kuupäevaga, mis võis erineda taotluse esitamise kuupäevast. Menetluse kuupäev võis erineda taotluse esitamise kuupäevast.

Taotluse teise poole täitis ametnik. Märkida tuli taotluse liik, mille valikus oli:

- Täisealisena § 6 üldtingimuste alusel;
- Täisealisena § 6 tingimuste ja § 33 eritingimuste alusel;
- Eriliste teenete eest Eesti riigi ees § 10 alusel;
- Sünnijärgse kodanikuga üle viie aasta abielus olnud välisriigi erusõjaväelasena § 21, (2) alusel.

Järgnevalt märgiti ära taotluseandmed ehk püsivalt Eestis viibimise seaduslik alus. Valikus oli alaline elamisluba ja tähtajaline elamisluba (dokumendi number, millal välja antud, väljaandja).

Kindlasti märgiti ära ka taotluse juurde lisatavad dokumendid:

- Isikut ja kodakondsust tõendava dokumendi koopia;
- Eesti keele osakuse eksami sooritamise tunnistus;
- Eesti seaduste tundmise eksami sooritamise tunnistus;
- Riigilõivu tasumise kviitung;
- Eriliste teenete taotlus (vaid Vabariigi Valitsuse liikme allkirjaga);
- Vanema, eestkostja või eestkostetasutuse nõusolek;
- Eestkostet tõendavad dokumendid;
- Abielutunnistuse koopia;
- Haridust tõendava dokumendi koopia;
- Tõend sissetulekute kohta;
- Elukoha olemasolu tõendav dokument;
- 2 fotot 4x5 cm.

Dokumendi lõpus allkirjastas KMA ametnik (*täpne: käesoleva taotluse koos kõigi nõutavate dokumentide võrreldud koopiatega on vastu võtnud Kodakondsus- ja Migratsiooniameti /nimetus/ osakonna /töötaja ametinimetus ja täielik nimi/, kuupäev ning ametniku allkiri*) ning märkuste lahtrisse kleebiti teine foto.

Üks olulisim dokument, mida nii opteerujad kui ka naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud isikud pidid lisaks taotlusele täitma, oli taotleja elulugu. Elulooliste andmete esitamine oli Esimese Vabariigi ajal kui ka praegu õigusaktides ette nähtud. See on isiku tausta kindlaks tegemiseks. Opteerujate puhul oli elulugu kajastav dokumendi vorm üles ehitatud kakskeelse küsimustikuna, mis koosnes 17. punktist ning mis tuli allkirjaga kinnitada. Nõutud andmed olid järgmised: perekonnanimi, eesnimi (kui neid mitu, siis tuli kõik kirjutada) ja isanimi; perekondlik seis (üksik, lesk, abielus) kui abielus, siis märkida ka naise ja kõigi laste nimed ning vanused; sünniaeg ja -koht; taotleja ja tema vanemate päritolu; vanemate või sugulaste nimed ja elukoht Eestis; haridus; elukutse; millistes ametites on olnud ja praegune amet; perekonna peamised sissetuleku allikad; millal Venemaale läinud ja kus seal elanud; kuhu on Eestis kavatsus asuda; milline on varanduslik seis Venemaal ja kas see on natsionaliseeritud või mitte; sõjaväeteenistuse läbimine; soovitajad Eestis või Petrogradis või Moskvas; pass või muud dokumendid, mis Eesti päritolu tõendavad (kelle poolt välja antud, väljaandmise kuupäev ja aasta ning number) ning elukoht ja postiaadress. Opteerujate küsimusleht oli täidetud kas eesti või vene keeles. Naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlejate dokumendid tuli täita kõik eesti keeles.

Saab asuda seisukohale, et sisuliselt ei ole nõutavate andmete kajastamine põhimõtteliselt muutunud, kuna kas naturalisatsiooni korras kodakondsust soovinud isikud pidid täitma sarnaseid andmeid: isikuandmed (perekonnanimi, eesnimi, sünniaeg, sünnikoht); Eestisse saabumine (Eestis sündinud mitte täita) (aeg, põhjus ja millisest kohast saabunud); kellega koos Eestisse saabunud (välja arvatud vanemad; Eestis sündinuil, mitte täita) (sugulusaste, suhe, perekonna- ja eesnimi, sünniaeg, saabumise põhjus); andmed vanemate kohta (isa/ema perekonna- ja eesnimi, sünniaeg, sünnikohta, Eestisse saabumine, lähtekoht, põhjus, elukoht praegu alates); perekonnaseis Eestisse asumise ajal (Eestis sündinuil mitte täitsa) (vallaline, abielus, lahutatud, lesk); perekonnaseisu muudatused (toiming, kuupäev, koht, abiellumisel abikaasa nimi, abikaasa sünniaeg); elukoht Eestisse asumisel ja muudatused Eestis elamise ajal (täpne aadress, mis ajast, mis ajani) – kõik elukohad pidi kirja panema; hariduskäik (õppeasutus, asukoht, mis ajast, mis ajani, omandatud eriala); lähedased sugulased (õed, vennad ja lapsed) (sugulusaste, täielik nimi, sünniaeg, sünnikoht); teenistuskäik (asutus, asukoht, kellena, mis ajast, mis ajani) – märkida tuli esimesest töökohast kuni viimaseni; seos välisriikide sõjaväega (kus, kellena, mis ajast, mis ajani, auaste); seoses välisriikide luure- ja julgeolekuorganisatsioonidega (kus, seose, tegutsemiskoht, mis ajast, mis ajani) ning taotleja kinnitab oma allkirja ja kuupäevaga esitatud andmete õigsust. Taotluse pidi allkirjastama ka KMA ametnik ning vajadusel lisama märkuste lahtrisse lisa kommentaari.

Olulisima erinevusena saab nende kahe dokumendi puhul välja tuua andmed, mis puudutavad seoseid välisriikide sõjaväe, luure ning julgeolekuorganisatsioonidega. Kui opteerujate puhul oli nõutud üksnes andmeid läbitud sõjaväeteenistusest, siis naturalisatsiooni korras kodakondsust soovivad isikutelt nõuti oluliselt detailsemat informatsiooni. Kindlasti kaasnevad välisriigi, eriti Venemaa relvajõudude ning muudes luure- ja julgeolekuorganisatsioonidega seotud isikute puhul suured ohud. Isiku näol võib olla tegemist välisriigis tegevteenistuses olevate isikuga, kelle eesmärgiks on kahjustada Eesti Vabariigi julgeolekut. Samuti võib tegemist olla sõjaväe, luure- või muude julgeolekuorganisatsioonide poolt värvatud isikutega, kes teenivad välisriigi huve. Selliste andmete nõudmine kodakondsuse taotlejalt on oluline, kuna olukorras, kus isik jätab teadlikult mingid andmed kajastamata, saab käsitleda tahtliku andmete varjamisena ning võimalik isiku suhtes teha keelduv otsus.

Kui esimese Eesti Vabariigi ajal koguti andmeid isiku riigivastasuse kohta peamiselt sugulaste/tuttavate ülekuulamiste näol, siis nüüdisajal on Kaitsepolitseil (edaspidi KAPO) ilmselt teised meetodid andmete kogumiseks.

KMA on KAPO-lt infot küsinud üksnes juhul, kui kodakondsuse taotlejaks oli Vene kodakondsusega kodanik. Määratlemata kodakondsusega isikute osas KAPO-le päringuid ei tehtud. Päringuga seotud dokumente arhiivimaterjalide hulgas ei olnud, küll aga olid olemas KAPO-lt laekunud vastused järelepärimistele: *Vastuseks Teie kirjadele teatame, et Teie nimekirjades ära toodud isikutele (88 ja 61 isikut) Eesti kodakondsuse andmise suhtes Kaitsepolitseil vastuväiteid ei ole* (0086/04/15.2-07.74).

Kahel juhul oli opteerujate kodakondsuse taotlejate toimikutesse lisatud Venemaal välja antud rahvastiku kaart, kus olid märgitud peamised isikuandmed: nimi, sünniaeg- ja koht, kodakondsus, haridus, perekonnaseis, alaline elukoht, eelnev elukoht. Arvestades dokumendis kajastuva informatsiooni minimaalsest, võis nimetatud dokument omada lihtsalt iseloomustavat mõju ning see lisati toimikusse, kuna muud isikut puudutavad andmed olid puudulikud.

Ühe 18-aastase opteeruja kodakondsuse taotleja poolt esitatud dokumentide juurde oli lisatud nii Venemaa sünnitunnistus kui ka ristimistunnistus. Kuna tema sünnikoht oli Venemaa, siis seoses sellega tuli tal esitada päritolu tõendav dokument (ERA.28.2.1489:5).

Optantide isikutoimikutes leiduvaid dokumendiliike analüüsides võib järeldada, et dokumentide koostajateks olid:

- Siseministeeriumi Administratiiv Asjade Peavalitsus – edastati teatis kohalikule omavalitsusele või politseile, et saadetakс kõik teave kodakondsuse taotleja ja tema perekonna kohta;
- erinevad omavalitsused – teabe jagamine taotleja isikuandmete kui ka perekonna kohta nii politseile kui ka Siseministeeriumi Administratiiv Asjade Peavalitsusele;
- (kaitse)politsei – ülekuulatavatelt saadud kokkuvõtlik info, mis saadeti omavalitsusse;
- Tallinna Linnavalitsuse Statistika Büroo – Linnavalitsusele saadetud kiri järelepärimisega, kas taotleja ja vanemad kuuluvad Maksuvalitsuse liikmete nimekirja.

Analüüsi tulemusel on välja toodud optantide kodakondsuse taotlejate ja muude isikute poolt peamiselt Siseministeeriumile ja kontroll-opteerimiskomisjonile esitatud palvekirjade ja muude teadaannete kokkuvõtlik ülevaade:

- avaldused taotluse uuesti läbivaatamiseks ja kiirendamiseks;
- taotleja arupärimised, miks taotlused tagasi lükati;
- taotleja ja teiste isikute poolt edastatud nimekirjad soovitajate ja käendajate kohta;
- palvekirjad erinevate perekondlike põhjuste kohta, mille tõttu tuleks taotlejale anda Eesti kodakondsus.

Siseministeeriumile ja kontroll-opteerimise komisjonile edastatud palvekirjade ja avalduste põhjal võib järeldada, et peamiselt sooviti kiirendada kodakondsuse taotlemise protsessi, sest mõni kodakondsuse taotleja lähedastest oli juba saanud Eesti kodakondsuse. Samuti sooviti korduvalt teada saada põhjuseid, miks kodakondsuse andmisest on keeldutud. Ühe juhtumi puhul selgus, et isiku poolt edastatud avalduse kohaselt oli talle juba kodakondsus antud, kuid hilisemalt lükati see siiski teadmata põhjustel tagasi (ERA.28.2.562:7). Kahjuks jäigi hilisem kodakondsuse andmise tagasilükkamine toimiku põhjal arusaamatuks, mida oleks olnud siiski huvitav teada saada, kuna isik oli esialgselt kodakondsuse saanud. Mitmetel juhtudel on kontroll-opteerimis komisjonile edastatud nimekirjad soovitajatest ja käendajatest, kes olid nõus opteerujat üleval pidama. Paraku pole nende mõju positiivsete otsuste langetamiseks tuvastatav.

Põhjused, miks esitati palvekirju, peituvad kindlasti just taotlejate perekondlikus või isiklikus ainelises seisukorras. Näitena võib siinkohal välja tuua ühe isiku Punaarmees teenimise tõttu tekkinud olukorraga 9. septembril 1920: *Mina teenin punases wäes kirjutajaks ja saan wäga wiletsa pajuki, ni et pean nälgima, ja minu terwis on ka wäga wilets /.../* (ERA.28.2.1114:12). Samuti olukord, kus taotleja tütar on juba saanud EV kodakondsuse, kuid ta ei soovi oma haiget ema maha jätta (ERA.28.2.1447:3). Kindlasti omas kaalu neljalapselise ema poolt kirjutatud palvekiri Siseministrile, mille järgi oli ema koos oma kolme lapsega juba saabunud Tallinna, kuid

üks lastest oli maha jäänud Petrogradi, kuna laps ei olnud saanud Eestisse sissesõitmiseks luba: *Eugen pidi Petrogradi jääma. Petrogradi Eesti komisjonist sai /.../ paberid et Eestisse saab vastu võetud, kuid Eestist ei saadud veel sissesõitmiseks luba* (ERA.28.2.1489:9). Samamoodi on opteerimiskomisjonile esitatud palvekirja viie lapse ema, kes soovis, et ta pojale kui ainsal pere toetajal aidataks Eestisse tulla: *minu poeg /.../ sai punaste poolt, nende viimase olemise juures Eestis, Järwes mobiliseeritud ja taganemise juures Wenemaale wiidud. Mina olen 5 alaealiste lastega ilma toetajata siia jäänud ja sellepärast palun väga minu palvet mitte tähelepanemata jätta ja minu pojale lubada Venemaalt Eestisse tulla* (ERA.28.2.1749:4). Lisatud dokumentidest selgub, et taotlus oli sisse antud juba aasta varem (1920. aastal) ja menetlus viibis nii pikalt lisainformatsiooni otsimise tõttu.

Kui optantide poolt täidetud teadaannete vormid sisaldasid peamiselt nende isikuandmeid (vanust, rahvust, elukohta, perekonnaseisu, varandusliku olukorda ja andmeid isikutega seotud tuttavate ning sugulaste kohta), mida oli võimalik läbi muude allikate kontrollida, siis dokumentide juurde lisatud palvekirjade näol oli olukord teine. Nendes kajastuva informatsiooniga oli oluliselt suurem võimalus manipuleerida, luues kodakondsuse taotlejast teatud juhtudel võib-olla tegelikkusele mittevastava pildi, mida oli sisuliselt võimatu kontrollida. Samuti oli palvekirjadesse võimalik panna oluliselt rohkem emotsionaalset aspekti, kui seda oli pelgalt ankeetandmeid kajastavas dokumendis, tekitades sellega palvekirja lugevas inimeses kaastunde, millega püüti mõjutada opteeruja suhtes tehtavat otsust positiivses suunas. Eelnevalt välja toodud näidete põhjal olid peamisteks põhjusteks palvekirja kirjutamisel kas opteeruja lähedase tervislik seisund, opteeruja enda raske seisund või siis olukord, kus üks lähedastest ei ole saanud Eestisse sissesõidu luba. Inimlikust seisukohast lähtudes olid need kindlasti keerulised situatsioonid nii opteerujale, kui otsust tegevale ametnikule, kuna väga raske oli kontrollida palvekirjades välja toodud emotsionaalsetele situatsioonidele rajatud põhjuseid. Muudel juhtudel sisaldasid palvekirjad peamiselt soovi opteerimise protsessi kiirendada või saada infot, miks kodakondsuse andmisest on keeldutud.

Naturalisatsiooni korral kodakondsus taotlejatel ei esitanud palvekirju. Siin saab ainult tuua paralleeli, et vene kodanikud olid kirjutanud KMA-le avalduse, kus soovisid, et väljastatakse tõend Vene Föderatsiooni saatkonnale praeguse kodakondsuse vabastamiseks: „*Palun mulle väljastada tõend, selle kohta, et mulle võimaldatakse Eesti kodakondsuse andmine. Minu Eesti kodakondsuse taotlus on registreeritud /.../, Harjumaa Sõle büroos. Tõendi pean esitama Vene Föderatsiooni saatkonnale Eestis minu vene kodakondsusest vabastamiseks.*“ (0086/04/15.2-07.38). Kõik, kes esitasid sooviavalduse tõendi saamiseks, siis neile väljastati tõend Kodakondsuse osakonna

juhatajalt, mille nad said esitada Vene Föderatsiooni Saatkonnale: „/.../ aastal esitas Venemaa Föderatsiooni kodanik /.../ Kodakondsus- ja Migratsiooniametile sooviavalduse Eesti kodakondsuse saamiseks, siis registreeriti ja võeti menetlusse. Kodakondsuse seaduse § 19 lõike 3 kohaselt peab /.../ kinnituse selle kohta, et ta jätkuvalt soovib saada Eesti kodakondsust ning esitama dokumendi, mis tõendab, et ta on vabastatud Venemaa Föderatsiooni kodakondsusest või vabastatakse sellest seoses Eesti kodakondsuse saamiseks. Nõutava kinnituse esitamata jätmisel lõpetatakse /.../ Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse menetlemine. Juhul, kui /.../ esitab "Kodakondsuse seaduse" § 19 lõikes 3 nimetatud kinnituse koos nõutavate lisadokumentidega, edastab Kodakondsuse- ja Migratsiooniamet /.../ dokumendid Vabariigi Valitsusele Eesti kodakondsuse andmise otsustamiseks. /.../ saab Eesti kodakondsuse, kui tema suhtes ei tuvastata asjaolusid, mis "Kodakondsuse seaduse" § 21 tulenevalt välistavad talle Eesti kodakondsuse andmise. Käesolevaks ajaks ei ole Kodakondsus- ja Migratsiooniamet tuvastanud asjaolusid, mis välistaksid /.../ Eesti kodakondsuse andmise." (0086/04/15.2-07.38) Eesti kodakondsuse taotlejale pidi Vene Föderatsiooni Saatkonnast väljastama tõendi, kus ta vabastatakse vene kodakondsusest. Kõikidel taotlejatel jäigi see tõend KMA-le toomata ja see oligi üks peamisi põhjusi, miks Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse menetlemine lõpetati.

Eesti kodakondsuse toimikute analüüsi põhjal on võimalik välja tuua viis erinevat põhjust, mille alusel on isikule kodakondsuse andmise menetlus lõpetatud. Põhjusteks:

- Ei ole esitanud nõutud kinnitust ega tema senisest kodakondsusest vabastamise tõendit;
- Rikutud eemalviibimise 90 päevast nõuet;
- Taotlejapoolsed annulleerimised;
- Teenimine välisriigi relvajõududes;
- Taotleja surm.

Koostatud valimi hulka sattus ka ühe Aasia riigi kodakondsusega isik, kes taotles Eesti Vabariigi kodakondsust. Antud isiku taotlus kodakondsuse saamiseks oli sisse antud juba aastal 90-ndate lõpus. Erinevate ametiasutuste poolt olid laekunud toetuskirjad isikule eriliste teenete eest kodakondsuse andmiseks. Analüüsides antud isiku toimikuga seotud materjale, jõudsin järeldusele, et nimetatud toimiku menetlemine lõppes aastal 2004, kuigi otsest vastavasisulist otsust materjalide hulgas ei leidunud. Küll aga oli võimalik olemasolevate materjalide põhjal järeldada, millise isikuga oli tegemist ning milles seisnesid tema erilised teened Eesti Vabariigi ees. Samuti oli võimalik kindlaks teha, mis põhjusel ei olnud võimalik antud isikule Eesti Vabariigi kodakondsust anda.

Toimiku materjalide põhjal oli võimalik järeldada, et antud isik töötas majandussfääris, kus tema juhtimisel oli majandusettevõtte suutnud saavutada märkimisväärset edu, mistõttu asusid tema kodakondsuse saamist toetama nii kohalikud, kui ka riiklikud instantsid. Toimiku materjalide põhjal selgus, et antud isik oli KMA-le esitanud elamisloa taotluse mõned aastad enne Eesti kodakondsuse taotlemist. Antud menetlusprotsessi käigus jättis isik märkimata andmed oma seotuse kohta koduriigi sõjaväega. Nimelt oli antud isik teeninud kaadrisõjaväelasena välisriigis relvajõududes. 90-ndate lõpus taotles antud isik EV kodakondust, kus ta märkis oma teenistuskäiku välisriigi armee ohvitserina. Kaitsepolitsei esitas antud isiku suhtes negatiivse tagasiside, tuues välja isiku seotuse relvajõududega ning viidates isiku tahtlikule andmete varjamisele. Kaitsepolitsei viitas oma seisukohas Kodakondsuse seadusele § 21 lg 1 p 2 ja 6, mille kohaselt ei ole võimalik isikule anda Eesti Vabariigi kodakondust. Samas märkis ära, et tema elamisluba tuleb tühistada viidates Välismaalase seadusele § 14 lg 2 p 1. Kuivõrd Kaitsepolitseiameti seisukoht oli esitatud juba samal aastal kui taotlus sisse anti, jäi arusaamatuks, miks koheselt antud isiku osas menetlust ei lõpetatud vaid jätkusid isiku toetusavaldused erinevate era- ja riigiametiasutuste poolt.

3.2 Erinevate ametiasutuste väljastatud dokumendid

Sellesse kategooriasse kuuluvad dokumendid, milles käsitletakse optantidele kodakondsuse andmiseks erinevatelt ametiasutustelt nõutud informatsiooni, et näiteks saada teavet kodakondsuse taotleja päritolu kohaga, mis oli kodakondsuse andmisel otsustava tähtsusega. Samuti käsitletakse seda, millist laadi dokumentatsiooni ning teavet edastati ametiasutuste poolt seoses kodakondsuse taotluse menetlemisega.

Samas on toodud välja dokumendid, mida tuli esitada mitte-eesti kodanikel kodakondsuse saamiseks KMA-le.

Enamikes optantide isikutoimikutes leidub Eesti Vabariigi Siseministeeriumi Administratiivasjade Peavalitsuse poolt saadetud järelepärimisi erinevatele omavalitsustele või kohalikule politseiülemale. Tüüpiline järelepärimise sisu oli järgmine: */.../ soovib Rahulepingu põhjal Eesti vabariigi kodakondsust opteerida ja palub luba sissesõiduks Eestisse. Administratiiv asjade Peavalitsus kohustab Teid wiibimata saata kõik käepärast olevad teated nimetatud isiku ja tema perekonna kohta, nimelt: kus sündinud, kus hingekirjas, wanadus, warandusline seisukord, mis ametit peab, millal ja mis põhjusel omal ajal Eestis lahkus, mis rahwusest jne., ja kas on tema Eestisse tulek soowitaw.* (ERA.28.2.349:6). Nimetatud teate saamisel tegi vastava infokogumise

järelepärimise saaja ning kogutud andmed saadeti Siseministeriumile tagasi. Linna- ja vallavalitsused andsid teada, kas inimene on olnud seelses hinge kirjas, samuti edastati info lähedaste ja varanduse kohta ning kas kodakondsuse taotleja Eestisse tulek on soovitatav või mitte. Pooltel juhtumitel on nõutud info kätte saadud, ülejäänud toimikutes puuduvad järelepärimiste vastused. Tüüpiline vastus järelepärimisele on selline: *Rakvere Linnavalitsus teatab, et /.../ on sünd. 4 sept. 1888. Rakvere linna kodanikkude hinge kirjas. Rahvuse poolest eestlane. Teisi teateid andmete puudusel kui ka soovitus tema tagasi tulemiseks Linnawalitsusele anda ei saa.* (ERA.28.2.976:10). Nimetatud juhtumil ei vastatud aga mitte kõikidele esitatud küsimustele, see tähendab, et puudus info muude soovitud andmete kohta: vanemad, elukoht, elukutse ja varandusliku seisund ning millisel põhjusel lahkus omal ajal Eestist. Samas on omavalitsuse vastuses jäänud arusaamatuks, mis põhjusel ei ole edastatud kogu nõutud informatsiooni, sest kuigi on viidatud andmete puudumisele, siis ainult isiku sünniaja ja linnakodanike hulka kuulumise põhjal pole ilmselt võimalik hinnata inimese kõlblikust kodakondsuse saamiseks. Teisel juhul on Siseministeriumi Administratiiv Asjade Peavalitsuse poolt saadetud kiri 19. juunil 1920 Pärnu linnavalitsusele, et saada täpsemaid andmeid kodakondsuse taotleja kohta. Vastus järelepärimisele saadetakse 2. juulil 1920. aastal: *sündinud Pärnus, hinge kirjas Pärnu linnas, vanadus 52 a., warandusline seiskord teadmata, amet elukutseline õpetajanna, mis põhjusel Eestist lahkunud teadmata, rahvuselt sakslane, tagasi tulek Eestisse soovitav takistust ei ole Tallinnamaale asumiseks.* (ERA.28.2.2331:6) Tähelepanuväärne on see, et järelepärimine oli vormistatud ankeedi vormis ja vastuskirjas oli vajalik informatsioon omavalitsuse poolt välja toodud. Kogu edastatud teave on selgelt ja üheselt arusaadav ning ei tekitanud rohkem küsitavusi. Selles toimikus olidki ainult Siseministeriumi Administratiiv Asjade peavalitsuse ja Pärnu linna kirjavahetused.

Võrreldes 1920. aastaga, on järelepärimine muutunud. Erineva info teada saamiseks saadeti kirjalik päring vastavale asutusele. Samuti koguti vajaminev info taotleja sugulase, tuttava või mõne muu infot omava isiku ülekuulamise teel.

Aastal 2002/2003 toimus kodakondsuse taotlemine selliselt, et teenindused võeti vastu isiku taotlus koos muude asjakohaste dokumentidega ning need edastati Tallinnas asuvasse Kodakondsus- ja Migratsioonibürosse, kus menetluse käigus kogus vajaminevad andmed menetleja. Antud ajaks oli infotehnoloogia piisavalt arenenud. Loodud olid digitaalsed andmebaasid, kus isikute andmed olid suures osas kättesaadavad. Näiteks karistusregistri päringu sai menetleja teha iseseisvalt. Väljatrükil olid andmed isiku karistusandmed rikkumiste kohta, mille isik oli toime pannud aasta jooksul enne Eesti Vabariigi kodakondsuse taotluse sisseandmist.

Toimikutes olevate materjalides olid karistusregistri andmed kahe naise ja ühe mehe kohta, kellel oli määratlemata kodakondsus.

Samas puudus KMA menetlejal ligipääs kaitsepolitsei valduses olevatele andmekogudele. Sellistel juhtudel info saamiseks tuli sarnaselt 1920. aastatele esitada kirjalik järelpäring vastavale asutusele menetluse jaoks tähtsust omavate andmete saamiseks. Kui 1920. aastal pidid taotleja sugulased, tuttavad või lähedalt seotud isikud andma näiteks (Kaitse)politseile ütlusi. Teave koguti ülekuulamise teel, siis 2002/2003 aastal piisas KMA päringu saatmisest Kaitsepolitseile. On oluline ära märkida asjaolu, et näiteks Kaitsepolitsei ei edastanud kunagi päringu vastusena taotlejaga seonduvat teavet. Edastatakse üksnes üldine lakooniline teade selle kohta, kas Kaitsepolitsei toetab isikule kodakondsuse andmist või mitte. Samuti on oluline ära märkida, et Kaitsepolitseile ei tehtud järelepärimine taotleja isiku kohta, kellel oli määratlemata kodakondsus. Nii ühe Aasia riigi isiku kui Venemaa kodanike osas olid enamjaolt taolised järelepärimised toimikus olemas. Valimis olnud 25-l vene kodakondsusega taotlejal puudus Kaitsepolitseiga seonduv päring seitsmel juhul, kelle sünnikohtadeks olid viiel juhul Ida-Virumaa, ühel juhul Venemaa ja ühel juhul Läti. Toimikus olevate materjalide põhjal ei olnud võimalik teha järeldusi, miks antud isikute osas puudusid andmed seoses Kaitsepolitseiga. Kuivõrd ühel juhul oli tegemist alaealisega (kuue aastane laps), võib järeldada, et alaealise suhtes puudub vastavasisuline vajadus.

Taotlejal oli kohustus esitada kinnitatud tõend enda sissetuleku kohta. Väljavõttes kajastus asutuse nimi, kust isikule tulu laekus ning viimase kuue kuu töötasu. Taotleja, kes ei töötanud pidi esitama ühe vanema töökoha poolt väljastatud tõendi, kus oli märgitud asutuse nimi ja sissetuleku suurus. Samuti esitama õppeasutuselt saadud tõendi, mis kinnitas tema õppimist antud koolis. Tõendis oli märgitud kooli nimi, klass/kursus ja ülikooli puhul ka õppetöö kestus. Olukorras, kus lapse vanemad tööl ei käinud, esitati vastava maakonna Pensioniameti poolt väljastatud tõend, mis kinnitas riikliku peretoetuse saamist.

Üks toimik oli eriline selle poolest, et vene kodakondsusega isik ei olnud oma tervisliku seisundi tõttu võimeline sooritama eksameid. Sellisel juhul oli perearst väljastanud järgmise sisuga tõend: *“Tervisliku seisundi tõttu ei ole võimeline sooritama põhiseaduse ja kodakondsuseaduse tundmise eksameid”*. Samuti oli isik taotlenud riigilõivu vabastust (summas 200 EEK). KMA-lt oli Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse läbivaatamise eest võetava riigilõivu tasumisest vabastuse kohta otsus: *“Vabastada Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse läbivaatamise eest võetava riigilõivu tasumisest 200 krooni ulatuses”*. Samas tuli isikul esitada Sotsiaalkindlustusameti pensionitunnistus, millest tehti ametniku poolt kinnitatud koopia. (PPA Keskarhiiv 0086/04/15.2-07:28)

Taotluste analüüsist nähtub, et nelja määratlemata kodakondsusega isiku kohta oli menetleja poolt tehtud päring piiriületuste kohta. Nemad olid viibinud eemal rohkem päevi, kui Kodakondsuse seaduses oli lubatud.

3.3 Siseministeeriumi esitatud eitavad otsused

Selle kategooria alla on koondatud kodakondsuse taotlemise tagasilükkamise juhtumid, mille puhul Siseministeeriumi põhjendusega ei antud taotlejatele Eesti kodakondsust.

Isikutoimikutes olevatest materjalidest võib järeldada, et põhjused olid väga erinevad, miks isikutele ei antud Eesti Vabariigi kodakondsust. Toimikutes olevate materjalide põhjal saab järeldada, et otsus kodakondsuse andmisest keeldumiseks tehti erinevatele asutustele tehtud järelepärimise vastustest saadud teabe alusel. Samuti avaldasid negatiivse otsuse puhul mõju ka soovitajate poolt laekunud informatsioon, mille põhjal ei olnud võimalik isikule anda kodakondsust.

Osades toimikutes, kus isikute taotlusi oli mitu korda tagasi lükatud, oli taotlusele tehtud märke: SM (loe: Siseministeerium), tagasi lükatud, kuupäev. Leidus selliseid juhtumeid, kus täpset põhjust ei olnud välja toodud. Täpse põhjuse teada saamiseks tuli uurida teisi toimikus leiduvaid dokumente ja eriti pöörata tähelepanu dokumentidele peale kirjutatud kommentaaridele.

Kolmel juhtumil on Siseministeerium keeldunud kodakondsuse andmisest sellepärast, et nende andmetel on taotlejate näol olnud tegemist punaste poolehoidjatega ja nende Eestisse tulek pole olnud soovitatav (ERA.28.2.554, ERA.28.2.973 ja ERA.28.2.1749). Ühes toimikuks kajastus informatsioon, et isik võib olla enamlaste kalduvustega (ERA.28.2.1356:4). Samas leidus kaks meest (18-aastane ja 30-aastane) ja üks naine (65-aastane), kes olid rahvuselt (balti)sakslased, ning nende puhul sai keeldumise põhjusena määravaks rahvus. Andmed, mis saadi olid minimaalsed ja need andsid kinnitust nende rahvuse kohta. (ERA.28.2.1114, ERA.28.2.1399 ja ERA.28.2.1489)

Ühel juhtumil on keeldumise põhjuseks olnud taotleja tervislik seisund: 30-aastase naise puhul oli kodakondsuse sooviavaldus ühel korral juba Siseministeeriumi poolt tagasi lükatud. Nimelt oli isiku suhtes kodakondsuse andmisel tehtud keelduv otsus seoses sellega, et soovitaja oli andnud politseile järgneva sisuga seletuse 19. juuli 1920: /.../ sisse sõit Eestimaale ei oleks mitte soovitatav sest et, tema on vähe segane (vaimuhaige) ja parem oleks kui tema Peterburgi oma wenna juurde jääks. /.../ (ERA.28.2.976:14) Samuti ei olnud Rakvere linnavalitsusel võimalik isiku kohta anda soovitus, mis oleks võinud mõjutada juhtumit positiivselt, sest linnavalitsusel

puudusid tema kohta andmed. Taotleja on teist korda kirjutatud palvekirja 17. märtsil 1921, et taotlus uuesti läbi vaadataks: /.../ kauase ootamise järele sain selle kurvastawa teate, et minu Eestimaa Vabariigi poolt mitte ei ole wasta woetud – põhjus teadmata. (ERA.28.2.976:15) Ära märkimist väärrib asjaolu, et kodakondsuse andmisest keeldumise korral ei ole isikule teada antud keelduva otsuse põhjuseid. Nimetatud asjaolu ilmnas isiku palvekirjast Siseministeeriumile, kus ta soovis teada saada põhjuseid, miks talle ei antud kodakondsust.

Keeldumise põhjuseks võis olla ka vanadus. Näiteks 60-aastase taotleja sugulased on kirjutanud palvekirja, et on nõus võtma ta enda juurde elama. Samas on Viljandi linnapea teatanud, et taotleja: /.../ on wana, waranduseta inimene on, kelle ülal pidamine mitte kindlustatud ei ole, siis ei ole /.../ Eestisse asumine mitte soovitatav (ERA.28.2.1108:9). Seega võib oletada, et keeldumise põhjuseks võis olla ka vanadus ning majandusliku kindlustatuse puudus.

Siseministeerium mängis seega olulist rolli isikutele kodakondsuse andmisega seonduval menetlusprotsessil. Lisaks sellele, et Siseministeerium menetles ning tegi lõpliku otsuse, oli informatsiooni kogumisel oluline roll ka ministeeriumi allasutuse politsei näol. Politsei ülesandeks oli teabe kogumine isikute ülekuulamise teel ning kohalike omavalitsuste asutustele järelepärimiste edastamine, et saada informatsiooni nii kodakondsust taotlevate isikute, kui ka nende lähedaste kohta.

3.4 Vabariigi Valitsuse poolt põhjendatud menetluse lõpetamine

Selles peatükis on välja toodud mitte-eestlastele EV kodakondsuse mittesaamise omandamine, mille osas on otsuse vastu võtnud Vabariigi Valitsus ning otsus on isikule edastanud KMA poolt.

Isikutoimikutes olevates Vabariigi Valitsuse otsustes oli kaks peamist põhjust. 30 isiku osas oli otsus põhjendatud järgmiselt: „/.../ ei ole esitanud Kodakondsus seaduse paragrahvi 19 lõikes 3 nõutud kinnitust on Kodakondsus- ja Migratsiooniamet kohustatud tema Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse menetlemine lõpetada“/.../. Vene kodaniku osas oli sõnastus natuke teine: “/.../ ei ole esitanud Kodakondsus seaduse paragrahvi 19 lõikes 3 nõutud kinnitust ega tema senisest kodakondsusest vabastamise tõendit“/.../. Isik pidi taotluse esitamisest aasta pärast esitama kinnituse, et ta ikka soovib Eesti Vabariigi kodakondsust ning tõendi, et ta on vabastatud teise riigi kodakondsusest. Kui isik ei olnud selleks ajaks kinnitust esitanud siis KMA saatis meeldetuletuseks kirja, kus anti tähtaeg kuu aja jooksul kinnituse esitamiseks. Toimikute põhjal saab järeldada, et isikud ei reageerinud kirjadele ning nende taotlus lõpetati Vabariigi Valitsuse poolt.

Kuuel juhtumi osas, mis puudutas määratlemata kodakondsusega taotlejaid, oli Eesti Vabariigi kodakondsuse andmisest keeldunud järgmise põhjendusega: „/.../ esitas Kodakondsuse seaduse paragrahvi 19 lõikes 3 nõutud kinnituse õigeaegselt, kuid tal puudub võimalus kinnitada asjaolu, et ta vastab kodakondsuse seaduses sätestatud tingimustele. Kodakondsuse seaduse paragrahvis 6 sätestatud paiksustensuse nõuet täpsustab Kodakondsuse seaduse paragrahvi 11, mille kohaselt loetakse püsivaks Eesti viibimiseks vähemalt 183 päevane Eesti viibimine aastas, kusjuures Eestis eemalviibimine ei või aastas ületada 90 päeva järjest. /.../ eemalviibimine ületas 90 päeva järjest, millest tulenevalt ei ole ta täitnud Kodakondsuse seaduses sätestatud tingimusi Eesti kodakondsuse saamiseks. /.../ on kinnitanud, et ta jätkuvalt soovib saada Eesti kodakondsust, kuid /.../ ei viibinud Eestist eemal üle 90 päeva järjest ja seega ei vasta ta kodakondsuse saamiseks vajalikele tingimustele. Tulenevalt Kodakondsuse seaduse paragrahvi 19 lõikest 4 lõpetatakse isiku sooviavalduse menetlemine ning sellest teatatakse talle kirjalikult, kui ta ei esita Kodakondsuse seaduse paragrahvi 19 lõikes 3 nõutud kinnitust selle kohta, et ta jätkuvalt soovib saada Eesti kodakondsust ning et ta vastab Kodakondsuse seaduses sätestatud tingimustele. /.../ on küll esitanud Kodakondsuse seaduse paragrahvi 19 lõikes 3 nimetatud kinnituse, kuid tulenevalt asjaolust, et ta ei ole täitnud püsivalt Eesti viibimise nõuet, ei ole tema poolt esitatud kinnitus vastavuses Kodakondsuse seaduse paragrahvi 19 lõikes 3 sätestatud tingimustega /.../.” Isikud, kes said vastava sisulise kirja olid viibinud väljaspool Eestit rohkem kui seaduses lubatud. Taotlejate toimikute vahel oli ka kas vastavasisuline väljavõte piiriületuste kohta või tehtud passihtedest koopiad, kus oli näha erinevad piiriületus templid.

Ühe juhtumi puhul ei olnud välja toodud konkreetset põhjust. Toimiku läbivaatamisest võis eeldada, et isikule ei omistatud Eesti Vabariigi kodakondsust, kuna ta oli olnud seotud koduriigi sõjaväega. Kaitsepolitsei amet kirjas KMA-le oli vastav põhjendus, mille kohaselt oli isik varasemalt varjanud oma andmeid, mille kohta esitati järgnev järeldus: “Järelikult ei ole Kaitsepolitsei arvates võimalik vastavalt kodakondsusseaduse § 21 lg 1 p 2 j 6 /.../ anda Eesti kodakondsust, kuna nimetatud isik ei ole täitnud Eesti seadusi ning on teeninud välisriigi relvajõududes.” (PPA Keskarhiiv 0086/04/15.2-07:32)

Viiel juhul oli taotlus annulleeritud taotleja enda poolt, mille kohta esitati avaldus järgmises sõnastuses: “Palun annulleerida minu kodakondsuse taotlus/.../.” Nelja toimikut analüüsisides saab järeldada, et Venemaa kodaniku ei jõudnud õigeks ajaks esitada VF Peakonsulaadile tõendit Venemaa kodakondsusest loobumise kohta. Määratlemata kodakondsuse taotleja kohta andmed puuduvad.

Leidus üks toimik, kus taotleja oli enne ära surnud, kui Vabariigi Valitsus jõudis otsuse langetada.

4. JÄRELDUSED JA DISKUSIOON

Lõputöö eesmärgiks oli uurida millistel põhjustel ei saanud 1920. aastal Eesti Vabariigi kodakondsust Venemaal elavad eesti päritolu kodanikud ehk optandid, kes andsid kodakondsuse taotluse sisse Petrogradis kontroll-opteerumise komisjonis. Samuti uuriti, millistel põhjustel ei saanud Eesti Vabariigi kodakondsust Eestis elavad mitte-eesti kodanikud, kes andsid kodakondsuse taotluse sisse Eestis aastatel 2002 ja 2003. Lõputöö käigus võrreldi 1920. aastal keelduva otsuse saanud Eesti Vabariigi kodakondsust soovinud optantide ning 2002. kuni 2003. aastal naturalisatsiooni korras Eesti Vabariigi kodakondsuse taotlemisega seotud menetlusprotsesse, dokumentatsiooni, et tuua välja erinevate ajajärkudel toimunud menetluste sarnasused ja erisused.

Optantide toimikutes olevatest dokumentides kajastus informatsioon, mille alusel oli võimalik hinnata, kas isikule peeti kodakondsuse andmine vajalikuks ning kas otsustati teda lubada Eesti Vabariigi territooriumile. Naturalisatsiooni korras kodakondsuse taotlejate puhul kaaluti isikule kodakondsuse andmist vastavalt ettenähtud korrale ning analüüsitavatest materjalidest nähtusid põhjused, miks otsustati isikutele Eesti Vabariigi kodakondsust mitte anda.

1920. aastatel Eesti vabariigilt keelduva otsuse saanud optantide osas uuriti kokku 31 inimese toimikutes olevaid taotleja poolt esitatud dokumente, samuti erinevate asutuste poolt kogutud dokumente, et selgitada välja keelduva otsuse tegemise põhjused. 2002-2003 aastal naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud ja riigilt keelduva otsuse saanud isikute osas uuriti kokku 42-s toimikus sisalduvat informatsiooni

Opteerujate osas oli peamiseks kodakondsuse taotlemisel taotleja poolt esitatavaks dokumendiks teadaande vorm Vabariigi kodanikuks tunnistamise kohta, mille küsimused olid esitatud nii eesti, kui ka vene keeles. Antud vorm sisaldas informatsiooni kodakondsuse taotleja vanuse, rahvuse, elukohta, perekondlikke, varandusliku olukorda ja andmeid isikutega seotud tuttavate ning sugulaste kohta. Teadaande vorm täideti peamiselt vene keeles, kuid leidis ka toimikuid, kus teadmata põhjustel nimetatud vormi ei olnud lisatud. Nimetatud teadaande vormile lisati nii passiraamatu ärakiri, kui ka isikutunnustus.

Naturalisatsiooni korras kõige olulisem dokument taotleja isikutoimikus oli „Sooviavaldus Eesti kodakondsuse saamiseks“. Antud dokumendis kajastusid lisaks taotleja peamistele isikuandmetele andmed isiku emakeele, sünnikoha ning alalise elukoha kohta. Samuti pidi taotleja antud dokumendis omakäeliselt, vastavalt etteantud tekstile, avaldama, et teda võetaks Eesti kodakondsusesse ning kirjutama ustavusvanne, olemaks ustav Eesti põhiseaduslikule korrale.

Sarnaselt naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud isikute poolt täidetud sooviavaldusega Eesti kodakondsuse saamiseks, milles kajastusid isikuandmed, oli ka opteerujate osas kodakondsuse taotlemisel isikuandmeid kajastavaks oluliseks dokumendiks küsimusleht.

Lisaks leidus opteerujatega seotud dokumentide hulgas nii kirikuõpetajate esitatud tõendeid ning opteerujate ja nende tuttavate poolt erinevatele asutustele saadetud palvekirju. Kui teadaande vormis kajastusid opteeruja ning sugulaste ja tuttavatega seonduvad andmed, siis palvekirjades sisalduva teabe näol oli võimalik hinnata põhjuseid, miks isik soovib Eesti Vabariigi kodakondsust ning lahkuda Venemaalt. Eesti Vabariigi kodakondsuse taotleja kohta üritati Eestis koguda võimalikult palju informatsiooni, et lisaks isiku olemasolevatele sidemetele Eestis tuvastada ka opteeruja majanduslik seisukord, lojaalsus Eesti Vabariigile ning muu oluline informatsioon. Ka naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud isiku suhtes teostati lisaks tavapärasele menetlustoimingutele ka nõ. taustakontroll, mis seisnes päringute tegemises tema karistatuse kohta, samuti pidi omapoolse kooskõlastuse andma Kaitsepolitsei, et viia miinimumini riskid, et kodakondsus antakse isikule, kes võib olla riigi suhtes negatiivselt meelestatud või veelgi enam, mõne võõrriigi (eelkõige Venemaa) eriteenistuse poolt värvatud isik, kelle tegevuse eesmärgiks võiks olla Eesti Vabariigi julgeoleku ohtu seadmine. Peamised põhjused, miks ei olnud soovitatav isikut 1920. aastatel Eestisse lubada seisnesid isiku võimalikus riigivastasuses, mis olid seotud tema eelneva teenistusega näiteks punaarmees. Toimiku materjalide põhjal selgus, et isikutele ei antud kodakondsust, kuna kogutud materjalidest nähtuvalt oli isikute näol tegemist enamlaste poolehoidjatega või kurjategijatega, kelle Eestisse tulek ei olnud soovitav.

Opteerujate osas pöörati tähelepanu nende tervislikule seisundile ning majanduslik-sotsiaalsele olukorrale, et välistada riigile koormaks olevate isikute riiki sattumine. Informatsiooni koguti erinevatele ametiasutustele saadetud järelepärimiste tulemusel saadud teabe analüüsist ning samuti nii sugulaste, tuttavate, kui ka muude isikute ülekuulamistest saadava teabe alusel. Samuti uuriti lõputöö käigus kodakondsust taotlenud isikute kohta erinevate asutuste kaudu kogutud informatsiooni, mille eesmärgiks oli välja selgitada isiku poolt esitatud andmete tõepärasust, kas isiku Eesti Vabariigi territooriumile lubamine võis olla mingil viisil Eestile kahjulik ning samuti, kas isik võiks olla riigile kasulik.

Võib järeldada, et naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud isikute osas kontroll ei olnud nii põhjalik. Kodakondsuse taotleja pidi esitama üksnes tõendi töötamise kui ka kuue kuu töötasu, saamaks kinnitust, et isikul on püsiv sissetulek. Samas ei olnud kodakondsuse saamisel välistavaks asjaoluks invaliidsus või mõni muu tervislikust seisundist tulenev põhjus ning teatud juhtudel said isikud arstitõendi selle kohta, et seoses tervisliku seisundiga ei olnud nad võimelised sooritama Põhiseaduse ja kodakondsusseaduse tundmise eksamit.

Palvekirjade esitamisel püüdsid opteerujad mõjutada nende suhtes tehtavat kodakondsuse andmise otsust eelkõige isiklike põhjustega, milleks oli kas raske majanduslik olukord, perekondlike sidemete katkemine või kellegi lähedase isiku tervislik seisund. Kuivõrd sõda oli läbi saanud ja Eesti oli vabaks saanud, püüdsid Venemaal elavad inimesed naasta Eestisse, kus elukorraldus töötas lihtsam ja turvalisem olla ning kus elasid nende lähedased ja kus nad olid ka ise varasemalt elanud, kuid erinevatel põhjustel Venemaale lahkunud. Naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud isikuid palvekirju otseselt ei kirjutatud. Antud juhul saab järeldada, et menetlusprotsessis on aja jooksul tekkinud teatud kindel raamistik, milles ei mänginud enam rolli isiku püüdlused mõjutada protsessi endale kasulikus suunas. Isikul oli võimalik saada Eesti Vabariigi kodakondsus üksnes juhul, kui ta vastas kodakondsuse saamiseks esitatud nõuetele ning ei esinenud muid välistavaid asjaolusid. Ühe olulisema erinevuse opteerujate ja naturalisatsiooni kodakondsust taotlenud isikute menetlusprotsessis võib välja tuua asjaolu, mis puudutab kodakondsusest loobumist. Nimelt pidid naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud isikud esitama tõendi selle kohta, et nad on loobunud oma riigi kodakondsusest.

Põhjused, miks opteerujatele ei antud Eesti Vabariigi kodakondsust, olid erinevad, samuti esines olukordi, kus isiku toimekutes oleva informatsiooni põhjal ei olnudki võimalik välja lugeda otsest kodakondsuse andmisest keeldumise põhjust.

Samuti on teatud juhtudel saanud määravaks isikute rahvus, tuvastati, et tegemist oli baltisakslastega. Ka on otsustatud kodakondsuse andmisest keelduda isikliku tervisliku seisundi tõttu seoses tema võimaliku vaimuhaigusega ning samuti ka vanuse tõttu. Esines ka juhtumeid, kus isiku kohta ei olnud võimalik koguda piisavat informatsiooni, mille alusel oleks võinud isikule kodakondsust anda.

Saab järeldada, et 1920. aastal Eesti Vabariigi huvi ei olnud lubada igäüht riiki ning otsuseid kodakondsuse andmisel ei tehtud kergekäeliselt. Arvestades riigi toonast olukorda, mis oli sõja tõttu niigi kannatanud ning riigi ressursid kodakondsuse taotlejate suhtes teabe kogumisel oli kindlasti piiratud, tehti siiski märkimisväärset tööd isikute tausta kindlaks tegemisel, et välistada

Eesti ühiskonnale ebasobivate inimeste sattumist riiki. Riik vajab siiski inimesi, kes oleksid suutelised iseennast üleval pidama ning panustama oma tööga nii enda perekonna, kui riigi heaolusse tervikuna.

Seega saab järeldada, et 1920. aastatel püüdis Eesti Vabariik väga tõsiselt kaaluda, kellele anda kodakondsus ja kellele mitte. Kuivõrd tegemist oli väga noore riigiga, kelle jaoks oli oluline, et iga kodanik oleks riigile kasulik, mitte vastupidi, tuli selles osas teha ka vastavaid valikuid

Naturalisatsiooni korras 2002.-2003. aastal kodakondsust taotlenud isikute osas riigilt antud keelduva otsuse põhjused olid oluliselt lihtsamad ning nendest ei ole võimalik välja lugeda midagi laialdasemat. Naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud isikute menetlused lõpetati, kuna nad ei olnud loobunud oma senisest kodakondsusest, viibisid Eestist väljaspool kauem, kui kodakondsuse seaduses ette nähtud või tuvastati nende teenimine välisriigi relvajõududes. Samuti lõpetati menetlus taotleja endi soovil või seoses tema surmaga.

Kogu opteerumise ja naturalisatsiooniga seotud asjaajamine käis nii 1920. aastal kui ka 2002.-2003. aastal eesti keeles. Riigiasutused vahetasid omavahel informatsiooni riigikeeles ning dokumentatsioon oli samuti vormistatud eesti keeles. Samas oli ka vene keelel 1920. aastal kaalukas roll, kuna enamjaolt täitsid kodakondsuse taotlejad vajaminevad dokumendid vene keeles.

1920. aasta toimikute materjalide põhjal saab järeldada, et peamised põhjused, miks isikule ei antud kodakondsust, seisnesid selles, et Eesti Vabariigil puudus veendumus, et isikule kodakondsuse andmisega ei kaasne n-ö kahjulikke tagajärgi. Eelkõige peitusid keeldumiste põhjused asjaoludes, et kodakondsuse taotleja võib olla riigi suhtes poliitiliselt vaenulik ning sellise inimese Eestisse lubamine kahjustaks ilmselgelt Eesti Vabariigi huve. Riik pidi olema veendunud, et isik, kellele antakse Eesti Vabariigi kodakondsus, on igati eestimeelne ning teenib riigi huve. Eesti Vabariik oli nagunii sõjast räsitud, raskes majanduslikus olukorras ning mistahes riskidega isiku puhul oli mõistlik teha keelduv otsus, et sellega ei kaasneks riigile täiendavaid probleeme. Samuti on oluline, et riiki saabuv inimene oleks kas ise majanduslikult kindlustatud või omaks Eestis vähemalt mingit tugivõrgustikku, mis oleks suuteline tagama kodakondsuse taotleja majandusliku ja sotsiaalse toimetuleku. Eelnenud Vabadussõja tõttu oli kindlasti paljudel Eesti Vabariigi kodanikel raske jalule tõusta, kuna sõda laastas riigi majandust nii rahalises, kui ka hukkunud inimeste mõttes. Riiki ei olnud mõistlik lubada inimesi, kes oleksid olnud koormaks siin viibinud sõjast kannatanud inimestele, kes alles ehitasid endi elusid taas üles. Samuti oleksid riigile olnud täiendavaks koormaks isikud kelle tervislik seisund oli kehv või vanus kõrge ning kes

oleksid ka sellega seoses olnud riigile koormaks. Iseseisvunud riik vajab eelkõige töökäsi ja haritud inimesi, kes aitaksid kindlustada riigi tulevikku.

Kontroll-opteerimis komisjoni koostöö Eestis asuva Siseministeeriumiga oli väga tihe ning see seisnes eelkõige infovahetuses. Siseministeeriumi ning politsei ülesandeks oli läbi erinevate toimingute kontrollida kodakondsuse taotlejate poolt esitatud andmete õiguspärasust. Samas koguda informatsiooni selle kohta, kas taotleja osas võib esineda mingeid asjaolusid, mille alusel tuleks välistada isiku Eestisse lubamine. Nii Siseministeerium, kui politsei kogusid infot peamiselt järelepärimiste teel erinevatele kohalikele omavalitsustele, samuti teostati isikute ülekuulamisi. Kui riigiasutustel puudus teave, võisid eraisikute tunnistused olla määrava tähtsusega.

Siseministeeriumi Administratiiv Asjade Peavalitsus juhtis menetlusprotsessi, küsides järelepärimiste teel teistel riigiasutustelt järelepärimiste teel informatsiooni ning kaasas politseid vajalike toimingute teostamisel. Kogutud andmete põhjal otsustas Siseministeeriumi Administratiiv Asjade Peavalitsus anda isikule Eesti Vabariigi kodakondsus või tegi keelduva otsuse, jättes samas keeldumise põhjused kodakondsuse taotlejale avalikustamata.

Lõputöös on uurimine läbi viidud arhiivis olevate toimikute materjalidest saadud teabe analüüsi tulemusel ning kasutatud on juhtumiuuringul põhinevat uurimismeetodit. Kuivõrd kasutatud uurimismeetod sobis iga kodakondsuse taotleja kaasuse uurimiseks, siis ei oska töö autor meetodi kohta otseselt midagi kritiseerivat välja tuua. Kuigi lõputöös isikuandmete avalikustamisel ei ole seadusega vastuolu, otsustas lõputöö autor töös kasutatavate tsitaatide puhul isikute nimesid mitte nimetada.

Tuleb mõõnda, et 1920. aastal kodakondsust taotlenud isikute toimikute analüüs oli kordades raskem, kuna dokumendid olid täidetud käsitsi, täidetud dokumentide sisu oli kohati keeruline tuvastada, sest enamuse isikutoimikutes olnud dokumentidest olid kirjutatud vene keeles ja käekiri oli väga halvasti loetav. Peab tõdema, et kohati ei olnudki võimalik viimse detailini aru saada, mida oli kirja pandud. Nimetatud asjaolu võib töö tulemuste osas olla üheks kitsaskohaks, sest teatud sõnad ja info dokumentides võis jääda arusaamatuks. Samas naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud isikute toimikute analüüsimine oli kordades lihtsam, kuna menetluses käsikirjas koostatud dokumente oli oluliselt vähem.

Kindlasti oleks käesolevat teemat väga huvitav edasi uurida, kuna tööks kasutatud valim oli siiski suhteliselt väike. Väikse valimi puhul on oht, et käsitletud kaasuste põhjustest võib oluline osa jääda välja selgitamata ning ei anna uuritavast sündmusest terviklikku pilti. Töö käigus jäi näiteks välja selgitamata, mida tähendasid 1920. aasta kodakondsuse andmisest keeldumise korral

toimikus olevale materjalile tehtud tagasi lükatava märke juurde lisatud numeratsioon. Selle asjaolu väljaselgitamine võiks anda täiendavat informatsiooni käsitletava sündmuse kohta, mida oleks võimalik edasi uurida. Samuti võimalik täiendavalt uurida isikuid, kellele anti Eesti Vabariigi kodakondsus, et välja selgitada, kas opteerimismenetluse käigus kogutud andmed olid puudulikud, mille tagajärjel isiku suhtes tehtud positiivse otsuse tagajärjel võisid ilmned Eesti Vabariigi huvidele kahjulikud mõjud.

Alljärgnevalt on välja toodud kokkuvõtlik ülevaade aastatel 1920 opteerumise ja 2002/2003 naturalisatsiooni korras Eesti Vabariigi kodakondsuse taotluste menetlemise dokumentidest, toimingutest ning kodakondsuse andmise keeldumiste põhjustest.

	1920	2002/2003
Vanusegrupp (eluaasta)	18 kuni 72	6 kuni 56
Taotleja esitas dokumendid	Teadeande vorm (täidetud eesti või vene keeles, kohati arusaamatult)	Sooviavaldus (täidetud eesti keeles ja trükitähtedega)
	Elulugu	Elulugu
	Ärakiri passiraamatust ja isikutunnistusest	Isikut ja kodakondsust tõendava dokumendist koopia
	Küsimusleht	Koolitunnistuse koopia
	Sünnitunnistus	Kuu kuu legaalne sissetulek
	Ristimistunnistus	Eesti keele oskuse tunnistus
		EV Põhiseaduse ja kodakondsuse tunnistus
	Abielutunnistuse koopia	
Järeldamine	Omavalitsus	Karistusregister
	(Kaitse)politsei	Kaitsepolitsei
	Sugulased/tuttvavad	Piiriületus
Keeldumise põhjused	Vanus (liiga vana)/majandusliku kindlustatuse puudus	Ei ole esitanud nõutud kinnitust ega tema senisest kodakondsusest vabastamise tõendit.
	Tervislik seisund	Rikutud eemalviibimise 90 päevast nõuet
	Rahvus (baltisakslane)	Taotleja poolsed annulleerimised
	Punaste poolehoidja	Teenimine välisriigi relvajõududes
	Enamlaste kalduvusega	Taotleja surm

Tabel 2 1920 ja 2002/2003 menetlusprotsessi võrdlus

KOKKUVÕTE

Lõputöö eesmärgiks oli uurida eesti päritolu isikutele 1920. aastal Siseministeriumi poolt Eesti Vabariigi kodakondsuse andmise keeldumise põhjuseid Petrogradi osakonna kontroll-opteerimis komisjoni avalduste näitel ning võrdlevalt uurida 2002 ja 2003. aastal naturalisatsiooni korras Eesti Vabariigi kodakondsuse andmisest keeldumise põhjuseid.

Lõputöö käigus analüüsiti, millised dokumente tuli esitada EV kodakondsuse taotlejal aastal 1920 ja võrdlusena 2002/2003, milliseid lisadokumente nõudis menetluse läbiviimiseks Siseministerium erinevatelt asutustelt lisaks. Lisaks analüüsiti kodakondsuse andmise keeldumise põhjuseid erinevate andmekogude andmete põhjal 1920. aastal ja 2004. aastal.

Töös kasutati valimina ajavahemikul mai – juuli 1920 kodakondsust taotlenud 31 opteeruja Rahvusarhiivis asuvat toimikut ning lähtuti opteerimise põhimõtetest ning sellega seonduvast seadusandlusest. Naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud isikute valim koosneb 42 inimesega seotud PPA Keskarhiivis asuvast isikutoimikust, kelle perekonnanimi on vahemikus A-st J-ni. Nendel on Vabariigi Valitsus Eesti kodakondsuse saamise sooviavalduse menetlemise lõpetanud aastal 2004.

Suur osa lõputöö käigus kasutatud ning peamiselt opteerujaid kajastav dokumentatsiooni oli venekeelne, samuti raskendas töö läbiviimist asjaolu, et toimikutes sisaldus väga palju käsikirjas täidetud dokumente ning muud materjali, millest oli kohati raske aru saada. Lisaks tegi loetavuse keeruliseks omaaegne kõnepruuk. Oluliselt lihtsam oli analüüsida 21. sajandil naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud isikute toimikuid, kuna toimikutes sisalduv dokumentatsioon oli enamaolt eestikeelne ning nende loetavusega probleeme ei tekkinud

Töö eesmärgiks oli välja selgitada, milliseid dokumente tuli esitada EV kodakondsuse taotlejal aastal 1920 ja võrdlusena 2002/2003, milliseid lisadokumente nõudis menetluse läbiviimiseks Siseministerium erinevatelt asutustelt lisaks. Samuti oli eesmärgiks uurida, millised olid kodakondsuse andmise keeldumise põhjused erinevate andmekogude andmete põhjal 1920. aastal ja 2004. aastal.

Lõputöös kasutati uurimismeetodina juhtumiuuringut, uurides iga kodakondsuse taotleja kaasust kui eraldi juhtumit ning vaadeldes sõjaeelse Eesti Vabariigi ajal vormistatud erinevate asutuste

vahel liikunud dokumente, selles olnud teavet, eesmärgiga teha kindlaks Eesti Vabariigi kodakondsuse andmisest keeldumise põhjused.

Lõputöö analüüs osa oli jaotatud kolmeks eraldiseisvaks osaks. Kõigepealt uuriti optantide ja mitte-estlaste poolt esitatud dokumente. Kui optandi poolt üheks olulisemaks oli täidetud Eesti kodakondsuse taotlemiseks esitatud teadaande vorm, siis naturalisatsiooni korras kõige olulisem dokument taotleja isikutoimikus oli „Sooviavaldus Eesti kodakondsuse saamiseks“.

Samuti oli üheks olulisemaks dokumendiks, mida nii opteerujad kui ka naturalisatsiooni korras kodakondsust taotlenud isikud pidid lisaks taotlusele täitma dokument, mis käsitles taotleja elulugu. Töö autor jõudis järeldusele, et otseselt ei ole nõutavate andmete kajastamine põhimõtteliselt muutunud, kuna nii opteerujad, kui ka naturalisatsiooni korras kodakondsust soovinud isikud pidid esitama andmeid. Arusaadavalt on aja jooksul toimunud muudatusi ning kindlasti on sellele kaasa aidanud infotehnoloogia areng, kuna andmed on muutunud oluliselt kiiremini kättesaadavaks. Andmete kogumise eesmärgiks oli saada võimalikult palju teavet Eesti Vabariigi kodanikuks saada soovinud isiku kohta, mille põhjal teha järeldus, kas talle anda kodakondsus või mitte.

Teises kategoorias analüüsiti dokumente, milles käsitleti kodakondsuse andmiseks erinevatelt ametiasutustelt nõutud informatsiooni, et saada teavet kodakondsuse taotleja päritolu kohta, mis oli kodakondsuse andmisel otsustava tähtsusega. Samuti käsitleti seda, millist laadi dokumentatsiooni ning teavet edastati ametiasutuste poolt seoses kodakondsuse taotluse menetlemisega.

Kõige viimasena uuriti kodakondsuse andmisest keeldumise põhjuseid. Kuivõrd Eesti Vabariik pidi isikule kodakondust andes veenduma, et sellega ei kaasneks riigile negatiivseid tagajärgi, on kontroll nii 1920 aastal, kui 2000 aastate alguses olnud põhjalik.

Lõputöötöö läbiviimine oli arvestades minu tööd Politsei- ja Piirivalveametis kodakondsuse taotluste menetlemisel väga huvitav, kuna see andis minu jaoks väga hea ülevaate Eesti Vabariigi algusaastatel kasutatud dokumentatsioonist ning kodakondsuse andmisest keeldumiste põhjustest.

SUMMARY

Title of the thesis: *Reasons given for not granting citizenship of the Republic of Estonia on the example of 1920 and 2004.*

The aim of this paper was to investigate the reasons given by the Ministry of the Interior for not granting Estonian citizenship to people of Estonian origin in 1920, on the example of the applications submitted to the committee that checked citizenship optations in the Petrograd Department, and to compare these reasons with the ones given when refusing to grant the citizenship by naturalisation in 2002 and 2003.

The author analysed what documents applicants for the Estonian citizenship had to submit in 1920 and 2002/2003 and what additional documents the Ministry of the Interior requested for the procedure from various authorities. In addition, the author investigated various databases to analyse the reasons for refusing to grant citizenship in 1920 and 2004.

The citizenship-by-optation sample used comprised the folders of 31 optants who applied for citizenship between May and July 1920 and whose folders are kept in the National Archives of Estonia. Also, the citizenship optation principles and the related legislation were taken into account. The citizenship-by-naturalisation sample used comprised 42 personal folders kept in the Central Archives of the Police and Border Guard Board on people with the last name beginning with A through J who applied for citizenship by naturalisation and the processing of whose application ended in 2004.

The method used was a case study: the individual cases of each applicant for citizenship were studied, including the documents exchanged between various authorities and the information therein to identify the reasons for not granting the citizenship of the Republic of Estonia.

This paper provides an overview of the documents used when processing citizenship applications and the reasons for not granting citizenship in the early years of the Republic of Estonia and the 21st century.

KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD

Arhiivimaterjalid

Rahvusarhiiv (RA), Tallinn

Fond 28 Petrogradi Kontroll-Opteerimise Komisjon

Politsei- ja Piirivalveameti Keskarhiiv, Tallinn

Kirjandus

AbouElgheit, E. (2014). *Introduction to Case Study and Case Study Research Method*. Kasutatud 08.12.2018,

[http://www.academia.edu/5626335/Introduction to Case Study and Case Study Research Method](http://www.academia.edu/5626335/Introduction_to_Case_Study_and_Case_Study_Research_Method)

Angelelli, C. V., Baer, J. B. (2016). *Researching Translation and Interpreting*. Kasutatud 08.12.2018,

<https://www.taylorfrancis.com/books/e/9781317479390/chapters/10.4324/9781315707280-27>

Annus, T. (2001). *Riigiõigus: õpik kõrgkoolidele*. Tallinn: Juura.

Avaliku teabe seadus (15.11.2000). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 12.01.2019,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/122032011010?leiaKehtiv>

Eesti Keele Instituut (2020). Kasutatud 17.03.2020,

<https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/detail/naturalisatsioon/1>

Eesti keele seletav sõnaraamat (2009). Kasutatud 01.11.2018,

<http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=opteerima&F=M>

Eesti Statistika Kuukiri (1922). *Recueil mensuel du Bureau Central Statistique de L'Esthonie*. Tallinn: Riigi Statistika Keskbüroo väljaanne.

Kalev, L. (2004). *Minimaalriik, rahvustervik või kaasatud kodanik? Kodakondsuse põhimõtted taasiseseisvunud Eesti poliitikas*. Acta Politica 1. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Klabbers, J. (2018). *Rahvusvaheline õigus*. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Kodakondsuse seadus (20.04.1938). *Riigi Teataja nr 39*, lk 1340.

Kodakondsuse seadus (19.01.1995). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 17.03.2020,

<https://www.riigiteataja.ee/akt/961169>

- Kopamees, V. (2002). *Rahvastikuõigus*. Tallinn: Siseakadeemia kirjastus.
- Ligipääs kodakondsusele ja selle mõjud immigrantide integratsioonile. (2008). Kasutatud 16.05.2020, https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/29772/ACIT_Handbook_Estonia_TRANSLATED.pdf?sequence=2
- Madise, Ü., Kalmo, H., Mälksoo, L., Narits, R., Pruks, P., Raidla, J., Vinkel, P. (2017). *Eesti Vabariigi põhiseadus kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura.
- Must, A. (2015). *Perekonnaloo uurija käsiraamat*. Tallinn: Hea Lugu.
- Niitsoo, V. (2008). *Kodakondsus- ja Migratsiooniamet. Institutsiooni ajalugu aastail 1989-2008*. Tallinn: AS Rebellis.
- Pilve, E. ja Saueauk, M. (2009). Eesti kodanike opteerimisest pärast Tartu rahulepingu sõlmimist. *Akadeemia*, 10(247), <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:104150/162377/page/61>
- Politsei- ja Piirivalveamet (2020). *Kodakondsuse- ja Migratsiooniameti ajalugu*. Kasutatud 17.03.2020, <https://www2.politsei.ee/et/organisatsioon/politsei-ja-piirivalveamet/ajalugu/kma-ajalugu/>
- Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel (1920). *Riigi Teataja nr 24/25*, lk 188.
- Rannast-Kask, L. (2016). Venemaa eestlaste ja opteerimise kuvand Eesti ajakirjanduses aastatel 1920-1924. *Ajalooline Ajakiri*, 1(155), 71-102.
- Rohtmets, H. (2005). *Eesti kodakondsuse kujunemine: põhimõtted ja praktika*. Magistritöö. Tartu Ülikool, ajaloo osakond.
- Rohtmets, H. (2010). Kättemaks põlisele vaenlasele? Baltisakslaste kodakondsusküsimus vastloodud Eesti vabariigis. *Ajalooline Ajakiri*, 1(131), 37-57.
- Rohtmets-Aasa, H. (2014). *Eesti Vabariigi sisserändepoliitika aastatel 1920-1923*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Roosfeld-Pintson, R. (2019). *Kodakondsuse mitteandmise põhjustest: Petrogradi kontroll-opteerimis komisjoni 1920. a menetluspraktika näitel*. Seminaritöö. Tartu Ülikool, sotsiaal- ja haridusteaduskond.
- Saarts, T. (2009). Eesti ja Läti kodakondsuspoliitika võrdlus taasiseseisvusajal. *Acta Politica*, 3, 132-154.
- Strömpl, J. (2014). *Juhtumiuurimus*. Kasutatud 08.12.2018, <http://samm.ut.ee/juhtumiuurimus>
- Treuberg, H. (2010). Kui Eestimaa oli läinud sajandil lukku pandud... *Pärnu Postimees*, 16. mai. Kasutatud 01.11.2018, <https://parnu.postimees.ee/263367/kui-eestimaa-oli-lainud-sajandil-lukkupandud>

Virkus, S., Lepik, A., Uverskaja, E., Reimo, T., Metsar, S., Ruusalepp, R., Möldre, A. Ja Laurits, M. (2017). *Infoteadused teoorias ja praktikas*. Tallinn: TLÜ Kirjastus.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Reilika Roosfeld-Pintson,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Eesti Vabariigi kodakondsuse mitteandmise põhjustest menetluspraktikas 1920. aasta ja 2004. aasta näitel,

mille juhendaja on Ene Selart,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Reilika Roosfeld-Pintson

25.05.2020